Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, июлиин 21, 1990 он

№ 29 (7131)

Сэн 5 мүнгэн

АБИТУРА-90

Один против девяти

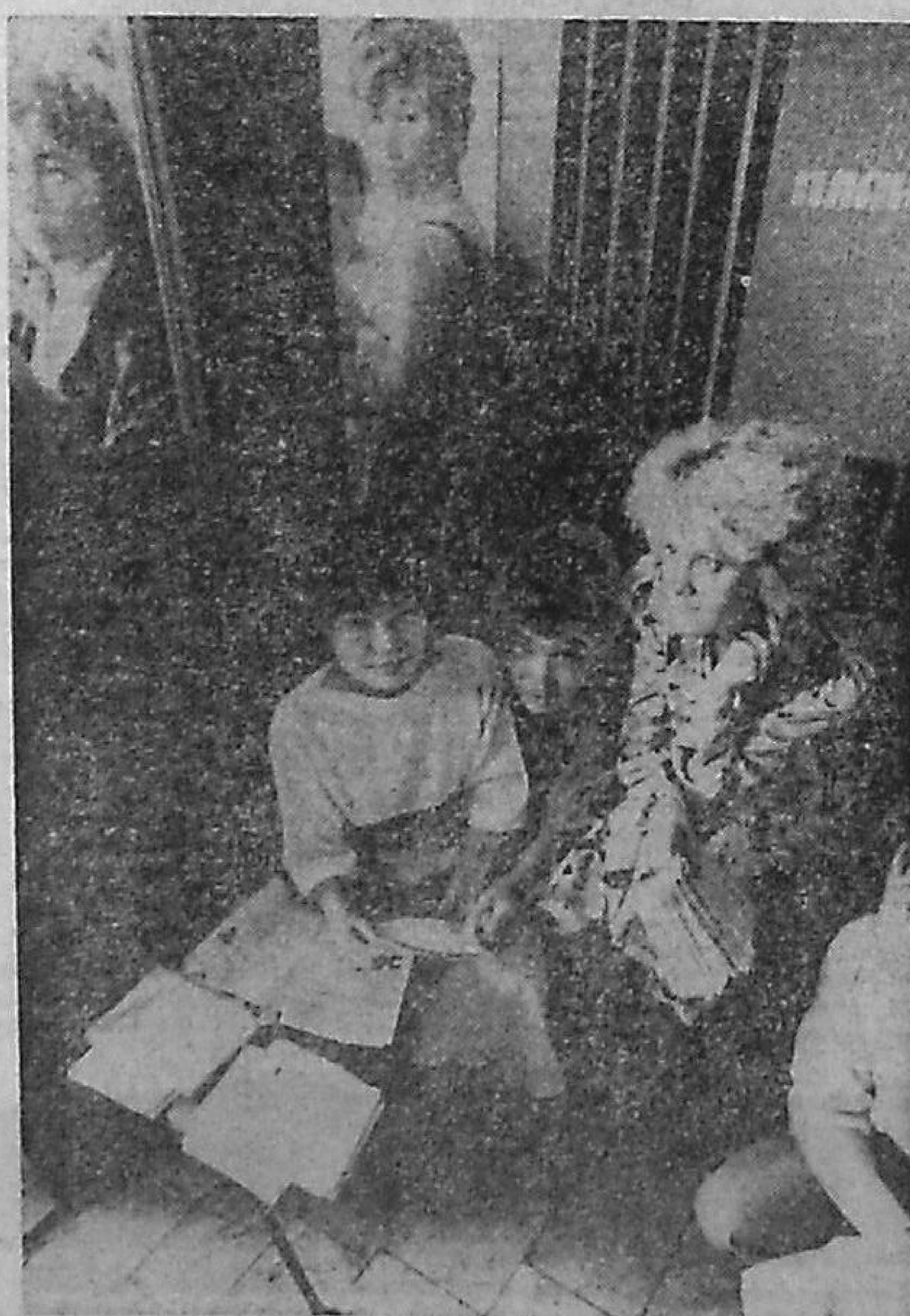

Ороноймнай институдуудта абитуриентнүүдэй шалгалтануудые тушаажа эхилhээр долоон хоног үнгэршэбэ. Манай Буряадай Гүрэнэй Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдшье хажуу талада үлээгүй ааб даа.

Байгша ондо институт шэнэ системээр студентнүүдые шэлэжэ абана. Жэшээлбэл, багшанарай институдуудай физикэ болон математикын багшанар городой hургуулинуудта үнгэргэгдэhэн шалгалтануудай дүнгүүдээр ерээдүйн студентнүүдые шэлэhэн байна.

Нэгэ имэ жэшээ. Математик-информаторай мэргэжэлдэ 76 хүн абтаад байна. Гэхэ зуура, энэ отделенидэ 100 студентнүүд абтаха ёhотой. Үшөө 24 студентнүүдые шалгалтануудай hүүлээр абаха болоно бшуу. Энэмнай театральна институдтал ади ехэ конкурс hануулна.

Жаргал ХАЛБАЗЫКОВ.

Авторай фото.

Социалис мүрысөөн хэрэгтэй гү?

Долоон хоногой үнгэрхэдэ, республикымнай агросекторэй комсомол-залуушуулай коллективүүдэй дунда үнгэргэгдэдэг социалис мүрысөөнүүдэй түүхэ намтарта эсэс табигдахадаашье магадгүй. Иимэ мүрысөөнүүдһээ ехэ түһа гарадаггүй гэжэ хэлэхэдэмни бү гайхаарайгты. Үнэхөөрөөшье иимэ мүрысөөнүүдһээ ажалай шанар түйлагдадаггүй байха юм. Гэбэшье социалис мүрысөө үнгэргэлгын гуримуудые огто болюулха тухай хэлэжэ болохогүй. Юуб гэхэдэ, иимэ мүрысөөн хүнние гуримтай болгодог, шударгыгаар хүдэлгэжэ һургадаг. Социалис мүрысөөнэй нэгэ арга болохо онол шадабариин конкурс түрүү ажалшадые тодоруулдаг гээшэ. Хүдөө ажахын мэргэжэлтэдэй дунда иимэ конкурснууд үнгэргэгдэхэдөө, нилээд түһатай байдаг. Мэргэжэлтэдэй олоншье һаа, мяханай зүйлнүүд, эдеэ хоолой продуктнууд багаар үйлэдбэрилэгдэнэ гэжэ уншагшаднай һанаха байха. Хүдөө ажахын продукцине хэн гаргааб гэжэ худалдан абагшад балай ехээр һонирходоггүй. Продукциин шанар, үнэ сэн тэдэниие һонирхуулна ха юм.

Байгша оной июлиин 24-һөө энэ һарын 27 болотор Кабанскын районд̆о машинаар һү һаалгын мастернүүдэй (һаалишадай) республиканска конкурс үнгэргэгдэхэнь. Энэмнай тиимэшье ехэ үйлэ хэрэг бэшэ ааб даа. Гэбэшье мастернүүдай конкурсын түгэсхэл һонирхолтой байхаар хүлеэгдэнэ. Конкурсын дүнгүүдэй гаргагдажа, конкурсдо онсо шалгарагшадай урмашуулагдаһанай удаа комсомолой райкомуудай түрүүшын секретарьнар, Агропромсоюзай хүтэлбэрилэгшэд республикын Министрнүүдэй Соведэй хүдэлмэрилэгшэд хүдөө тосхондо залуушуулай политикын асуудалнуудаар түхэрэн стол үнгэргэхэ. РСФСР-эй ЛКСМ-эй республиканска комитедэй харюусалгата эмхидхэгшэ Николай Додоевой хэлэһэнэй ёһоор комсомол хүдөөгэй залуушуулые гол хараађаа алдажархео. Иигэжэ мүнөө хүдөөгэй районуудта залуушуулай политикын асуудалнуудые шиидхэхэ гэжэ оролдоһон иимэ хэмжээ ябуулга һайшаагдана.

Түхэрэн столдо хабаадахынгаа урда тээ түрүүшын секретарьнар комсомолшуудтай уулзажа, тэдэнэй һанамжа дурадхалнуудые мэдэжэ абаха. Тэдэнэртэй уулзажа шадахагүй һаа, һанамжануудаа 2-19-05 телефоноор хэлэгты. Энэ номероор таанадые Николай Додоев анхаралтайгаар шагнаха. Удаадахи асуудалнуудта харюусахые оролдогты:

1. Хүдөөгэй комсомол-залуушуулай коллективүүдтэ үнгэргэгдэдэг социалис мүрысөөнүүд тухай танай һанамжа. Тэдэнэй орондо ямар арга дурадхахабта!

2. Эрхим һайн дүнгүүдые түйлаха талаар ямар арга боломжонуудые хэрэглэхээр бэ! Хүдөө ажахын үйлэдбэри эмхидхэлгын түрүү арганүүдые мэдэхэ гүт!

3. Республиканска хэмжээндэ хүдөө ажахын мэргэжэлтэдэй семинарнуудые, заншалта дүй дүршэл андалдалгые үргэлжэлүүлһэнэй хэрэг бии гү!

Һаруул томо ордон хэндэ баригданаб?

Эндэ һаяхана Сокол поселогой поссовет шэнэ гэр толлоо. Иимэ баяртай ушарай болоходо, ягаан лентэ таһалагдаһаншье байжа магадгүй. Теэд энээниие хараһан хүн үгы. һургуулиин классай хэмжээнэй кабинедүүд соо нэгэ гү, али хоер ажалшад һууха юм ха. Һаруул томо кабинедүүд соо гоё гэгшын паркет яларна. Юрэдөө иимэ кабинет соо ажаллаха гээшэмнай урматайл байха хаш даа. Мүнөө дээрэ кабинедүүд соо мебель табигдаадүй. Теэд поссовет һайн мебель худалдажа абаха мүнгэ олохол юм бэээ. Ходо мүнгэ зөөрөөр дуталдадаг һургуулинууд гү, али больницанууд бэшэ ха юм даа. Иимэ гоё кабинет соо хүдэлхэ аза талаантай хүнүүдтэ атаархаад яахамнайб. Гэбэшье...

Поссоведһээ холо бэшэхэнэ 37-дохи һургуули оршодог. Дээрэ дурдагдагша кабинедтэл адли хэмжээнэй класс соо нормоһоо гурба дахин олон үхибүүд һурана. Энэ һургуули цехэй конвейер һануулһандал аяар гурбан халаанаар забда залигүй хүдэлдэг юм. Һайнаар һалхитуулагдажа һэрюусүүлэгдэдэггүй классууд соо амилхын аргагүй агаар хүндэ, бүгшэм халуун. Ямар бэ нэгэ кружогүүдые эмхидхэхэ, зургаатай үхибүүдэй ябаха һунаагдаһан үдэрэй бүлэг байгуулха тухай хөөрэлдэһэнэйшье үлүү. Сентябриин 1-һээ үхибүүдые нэгэдэхи класста абахадаа, долоо наһатай болоодүй үхибүүдые һургуулида дүтэлүүлхэшьегүй юм ха. Иигэжэ ерэхэ жэлдэ тон долоон наһаяа гүйсэһэн үхибүүд һургуулида ороха эрхэтэй.

«Энээнһээ урагша подвалнууд сооһоо үхибүүдые гаргаха гэжэ оролдодог байһан һаа, мүнөө тэдэниие тиишэнь лэ дахяад дарахые оролдоно». Иигэжэ тус һургуулиин нэгэ басаганай хэлэһые яагаад мартахабши... 37-дохи һургуулида драмкружок байгуулагдаа һэн. Хэшээлнүүдые үнгэргэхын тула клубтай зүбшэхэ, хэлсээ баталха гэхэ мэтэһээ эхилээд ехэ ажал байгаа һааб даа. Олон үхибүүд энэ кружогто бэшүүлжэ, хэшээлнүүдтэ дуратайгаар ябаа. Теэд уданшьегүй клуб тэдэниие оруулхаяа болибо. Һургуулида кружого й хэшээл үнгэргэхэ нэгэшье сүлөө кабинет байдаггүй. Иигэжэ кружогой гэшүүд тараха баатай болоо һэн. Һургуулида залгалаа гэр баригдажа байна. Тэрэниие сентябриин 1-дэ бэлэн болгохо гэжэ найдуулһан аад, мүнөө нэгэшье барилга хэнэгүй. Газарһаа метр тухай үндэр хана бодхоожо үрдеэдүй байтарнь барилшадые ондоо объектдэ эльгээжэрхео. Харин поссоведэй ордон түргэн болзор соо хараһаар байтар шахуу баригдашаһан байна. Һургуулиие шухала хэрэгтэй объект гэжэ юундэ тоолоногүйб?!

Н. ГОМБОЕВА,
Сокол поселогто ажаһуугша.

ВЛКСМ-эй республиканска комитедтэ

Эндэ һая үнгэргэгдэһэн ВЛКСМ-эй республиканска комитедэй бюро дээрэ 1989—1990 онуудта һуралсалай-методическа түбэй хэһэн хүдэлмэриин дүнгүүд тушаа асуудал зүбшэн хэлсэгдээ.

ВЛКСМ-эй республиканска комитедэй аппарадай бүридхэл тушаа асуудал мүн лэ хаража үзэгдэһэн байна. Пленумэй тогтоолоор таһагуудые даагшанар болюулагдажа, шэнэ түшаалнууд бии болгогдоо, зарим ажалшад ондоо ажалда ороо. Секретарьнарай уялганууд тодорхойлогдоо. Республиканска комитедэй штадта Олег Филиппов (хэрэгүүдые эрхилэгшэ), Сергей Хайдапов (вузуудай студентнүүдтэй хүдэлмэри ябуулха талаар харюусалгата эмхидхэгшэ), Владимир Пильчинов (нитэ-оборонно болон патриотическа хүдэлмэриин харюусалгата эмхидхэгшэ), Баяр Семенов (хэрэгүүдые эмхидхэдэг таһагай инструктор), Агния Кондратьева (протокольно хүбиие даагша), Вячеслав Жигмитцыренов (физкультура болон спортын хүдэлмэриие даагша), Баяр Цыдыпов (арадай депутадуудай Соведүүдтэй хүдэлмэри ябуулха талаар харюусалгата эмхидхэгшэ), Доржо Шаглаев, Сергей Ширинимбуев (эмхидхэлэй асуудалнуудаар) оруулагдаа.

Гурбадахи кварталда ВЛКСМ-эй рескомой ябуулха хүдэлмэриин түсэб бюро дээрэ баталагдан абтаа. Июлиин 24-һөө 27 болотор Кабанскын районд̆о һаалишадай республиканска слет үнгэргэхэ тухай тогтоол абтаа.

Жэлэй хоёрдохи хахадта харин гүрэнүүдээр аяншалха туристическэ группануудай хүтэлбэрилэгшэд баталагдаа.

ТАРИЛГА ХЭНГҮЙГӨӨР...

Һүүлэй үедэ түрэлхид үхибүүдээ тарюулхаяа айдаг болонхой. СПИД үбшэн муухай зүүгээр халдажа магадгүй гэжэ тэдэнэй һэжэг түрэхэнь үндэһэтэйшье байжа болохо. Муухай зүүгээр тарилга хэжэ, СПИД үбшэн тараахе ушарнууд эндэ тэндэ болоно ха юм.

Минздрав СПИД үбшэнһөө һэргылхэ талаар ямар хэмжээнүүдые абадаг бэ?

Манай медицинскэ албан үхибүүдые ямараар аргалнаб? Муухай зүүгээр тариха ушарнууд болодог гү?

Улаан-Үдын 2-дохи хүүгэдэй больницын ахалагша врач Тамара Родионовна Трифоновада хандажа, эдэ асуудалнуудта харюу абахые оролдообди.

Хорёод жэлэй туршада эмшэлэгшээр хүдэлжэ байһан Тамара Родионовнада үнэншэнгүй байжа шадаагүйбди. Иигээд лэ...

— Элдэб үбшэнгүүдһээ һэргылэлгын тарилганудые болюулаа һаа, СПИД үбшэнэй таралга бага болохо һэн гэжэ хэр зүб хөөрэлдэнэб?

— Халдабарита үбшэнгүүдһээ һэргылхэ зорилготойгоор үхибүүдтэ тарилганудые хэдэг гээшэбди.

— Эшэргэнэ үбшэнһөө һэргылһэн тарилга хээшье һаа, тэрээндэ нэрбэгдэхэ ушарнууд болодог байна. Тарилга хүүлэнгүйгөөр үбдэһэниинь дээрэ болоно бэшэ гү... Һайнаар бусалгагдаагүй, сэбэрлэгдээгүй зүүгээр тарилга хэхэдээ, медсестранууд юун тухай бододог хаб?

Эшэргэнэ, уушханай хабняадан, дифтери гэхэ мэтэ халдабарита үбшэнгүүд мүнөө усадхагданхай гэжэ батаар хэлэжэ болохогүй. Үнгэрэгшэ жэлдэ манай городто нэгэ эхэнэр дифтери үбшэндэ нэрбэгдэжэ, наһа бараа һэн. Коклюш үбшэн хэды олон хүнүүдэй ami наһа таһалааб! Мүнөөшье иимэ үбшэн дайрагдажа магадгүй. Һэргылэлгын тарилга хээгүй һаа, ямаршье үбшэн хүрэжэ магадгүй...

Эхын һайн дураараа зүбшөөхэдэнь лэ үхибүүндэнь тарилга хэдэг гээшэбди. Тарилгые аюултай гэжэ хэлэжэ шадахагүй байнаб. Зарим тэды дүримүүдые сахижа шадабал, нэгэшье аймшагтай бэшэ. 21 жэлэй туршада хүдэлжэ байнаб. Эдэ жэлнүүд соо нэгэшье аюул болоогүй (тьфу, тьфу...).

— Ямар дүримүүдые мэдэхэ хэрэгтэйб?

Нэгэдэхеэр, һэргылэлгын тарилга хүүлэхээ байһан үхибүүн элүүр бэетэй байха. Врач үхибүүдтэйткай ходо харилсажа байдаггүй ха юм. Тиимэһээ үхибүүн тухайгаа бүхы юумэ хөөрэжэ үгэхэ ёһотойт. Үхибүүнэй хүйтэ абаа гү, али ямар бэ нэгэ ондоо үбшэндэ нэрбэгдээ гээшэ һаань, һарын туршада тарилга хэжэ болохогүй.

— Олохон түрэлхид мүнөө медигүүдтэ этигэхээ болинхой. Этигэнгүй байха үндэһэ баримта бии гү? Медицинскэ хүдэлмэрилэгшэдэй ажал шалгагдадаг гү?

— Бүхы медицинын түлөө харюусаха аргагүйб. Манай клиникэ тушаа тогтохо болоо һаа, процедурна сестрануудта найдаха байнаб. Врачай зүбшөөлгүйгөөр нэгэшье сестра тарилга хэхэгүй. Бүхы зүүнүүд бусалгагдадаг, сэбэрлэгдэдэг, нэгэ дахин тарилга хэдэг зүүнүүд республикадамнай тиимэшье хомор бэшэ.

Манай поликлиникэдэ байгуулагдаһан иммунологиин комиссида аллерголог, невропатолог, дерматолог, ахалагша педиатр болон бусад мэргэжэлтэд оруулагдадаг. Хэрбээ ямар бэ нэгэ тарилгада һэжэг түрэбэл, энэ комиссида хандахадатнай болохо.

— Консервын банка соо бусалгаһан зүү асаржа, нэгэ эхэ энээгээр лэ үхибүүемни таригты гэжэ захираа. Гэхэ зуура, гэртээ зүү бусалгаха ябадал хорюултай ха юм. Тусхай стерилизацигүйгөөр түһа болохогүй...

— Мүнөө стерилизациин шэнэ методико зохеогдоо. Тэрэниие нягтаар сахибал, ямаршье тарилга хэхэдэ аюултай байхагүй. Нэгэ дахин тарилга хэдэг зүүн ямаршье ушарта найдамтай ааб даа. Теэд иимэ зүүн олдоодхидоггүй ха юм. Медицинскэ инструментнүүдые сэбэр байлгаха гээшэ бүхы медигүүдэй гол уялга болоно. Энэ уялгаа нэгэшье медик мартаха эрхэгүй.

Ольга ГАЛЛАС бэшэжэ абаба.
Тел. 2-34-41.

КПСС-эй XXVIII съездын резолюци

Партиин залуушуулай политика тухай

Социалис обществын, Коммунис партиин хуби заяан гол түлэб залуушуулhаа дулдыдаха байна. Эдэбхи үүсхэлтэй, хододоо сог заляар бадаран ябадаг эдир залуу үетэн орон доторойнгоо политическэ байдалда горитойгоор нүлөөлжэ шадаха.

Ургажа байгаа эдир залуу үетэндэ анхаралтайгаар хандажа, тэдэнние политическэ, социально-экономическа ажал хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадуулха, бүгэдэндэ ашатай туhатайгаар ажаhуужа hургаха, эрдэм hургуулитай, заршам hургаалтай, гуримтай болгохо гээшэ мүнөө юунhээшье шухала зорилго болоод байна бшуу. Болбосорол, хүмүүжэл гараhан эдир залуу үетэндэ ямаршье асуудал шиидхэхыень даалгахада, эрхим hайнаар дүүргэжэ шадаха.

1. КПСС-эй залуушуулай политикын гол шэглэлнүүд. Партийна организацинууд, бүхы коммунистнууд партиин залуушуулай политикые бэелүүлхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, залуушуултай хүдэлмэрие гол хараадаа абаха ёhотой. Энэмнай гүрэн түрын удхатай гол зорилгонуудай нэгэн гэжэ мэдэрхэ шухала. Эдир залуу үетэндэ этигэл найдабаритайгаар, хүндэтэйгөөр хандажа hураа hаамнай, тэдэнэр ямаршье асуудалнуудые харюусалгатайгаар, үндэр ехэ мэдэрэлтэйгээр шиидхэхэ гэжэ оролдохо. Бэеэ даагаад политическэ ажал хэрэгтэ хабаадажа hурахадаа, залуу үетэн ямар арга боломжонуудтай байhанаа мэдэхэ ха юм.

Эдир залуу үетэнтэй, залуушуулай организацинуудтай нягта харилсаатайгаар ажалаа ябуулха гээшэ КПСС-эй гол уялга болоно. Нийтын хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ, холын хараатай зорилгонуудые бодотоор бэелүүлхэ тухай hүүлэй үедэ хаа хаанагүй эдэбхитэй хөөрэлдөөн болоно. Миин лэ хооhон хөөрэлдөөгөөр хизаарлаха бэшэ, бодото шиидхэбэринүүдые абаха саг тулажа ерээ гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй бшуу.

КПСС залуушуултай эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулжа эхилхынгээ урда тээ hайнаар бодожо үзэгдэhэн программа абаха болоно. Түбхын түрүүндэ партийна зэргэнүүдтэ политическэ болон нийтын ажал хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг урагшаа hанаатай, hүбэлгэн бэрхэ залуу хүнүүдые абаха шухала. Ингэжэ нийтын болон гүрэнэй ажабайдалай бүхы hалбаринуудта залуу үетэн хүдэлхэ болоно.

Эрдэм hургуулиин, соел культурын байдалые hайжаруулан хүгжөөхэ, залуушуулай дунда социалис үзэл суртал идхан тарааха, хүбүүд болон басагадые түрүү шэнжэнүүдтэйгээр хүмүүжүүлхэ, Советскэ Союзай бүхы арадуудай национальна болон соелой эрхим дээжэнүүдтэй залуу үетэнние танилсуулха гээшэмнай КПСС-эй гол зорилгонууд мүн. Гэр бүлэ ургажа байгаа эдир залуу үетэнние хүмүүжүүлгэдэ гол хубитаяа оруулдаг. Тиимэhээ гэр бүлэнүүдые бэхижүүлгэдэ гол анхарал хандуулагдаха ёhотой болоно.

КПСС-эй ЦК-гай, нютагай партийна комитедүүдэй комиссинуудые байгуулха хэрэгтэй гэжэ съезд тоолоно. Иимэ комисси партиин залуушуулай политикын асуудалнуудые шиидхэдэг байха юм.

2. КПСС-эй залуушуулай политикые бэелүүлхэ арганууд. Залуушуулай политикые бүхы хэмжээнүүдтэ бэелүүлхэ талаар социальна, экономическа, юридическэ арга боломжонуудые хаража үзэхэ, региональна болон национальна шэнжэнүүдые хараада абаха хэрэгтэй. Хүдөөгэй болон поселково Советhээ эхилээд, СССР-эй Верховно Совет, СССР-эй Министрнүүдэй Совет хүрэтэр залуушуулай асуудалнуудые шиидхэдэг гүйсэдхэхы органуудые байгуулха тухай тогтоhон байна. Залуушуулай политика бэелүүлхэ хэрэгтэ залуушуул өөhэдөө эдэбхитэйгээр хабаадаха ёhотой. Гэхэ зуура, ВЛКСМ болон бусад залуушуулай организацинуудые гүрэнэй засагай эгнээ хуули урдаа барин заатагүй уялгалжа болохогүй.

Залуушуулай гүрэнэй политикые бэелүүлжэ эхилхэ тухай, норматиивууд болон социальна баримтануудые зохеохо тухай социально-экономическа хүгжэлтын, союзна, республиканска, региональна түсэбүүдтэ залуушуулда хабаатай хэhэгүүдые оруулха тухай СССР-эй Хуули түргэн абаха тухай съезд тэмдэглээ.

3. Залуушуулай социальна асуудалнуудые шиидхэлгэ. Нийтэ гүрэнэй, республиканска болон региональна программануудые түргэн бүридхэхэ эрилтэ залуушуул табижа, энээниень съезд hайшаан дэмжээ. Үхибүүнэй эрхэнүүдые хамгаалха, залуушуулые шуналтай болгохо, ажалда дадхааха бэлдэхэ, залуу инвалидуудые нийтын ажал хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадуулха, үхибүүд болон залуушуулда хабаатай эд бараа, хүбсаhа хунар гаргалгые үргэдхэхэ, залуушуулые гэр байраар хангаха, залуу бүлэнүүдтэ туhалха, залуу бэлигтэйшүүлые бэдэрхэ, уласхоорондын залуушуулай хоорондо нягта холбоо барисаа тогтоохо, залуушуулые бэеэ дааган хүдэлгэжэ hургаха гэхэ мэтэ пунктнууд программанууд соо оруулагдаха ёhотой. Союзна болон нютагай бюджедүүдhээ эдэ программануудые бэелүүлхэ мүнгэ hомолхо. Залуу эрхэтэд болон залуу бүлэнүүд гэр байра абаха, hургуули hударта болохо, мэргэжэл шадабаряа мүлихэ талаар пособинууд болон хүнгэлэлтэтэй кредитүүдээр хангагдаха ёhотой. Хилын саана hургуули hудар хэхэдэньшье гүрэн тэдээндэ туhалха зэргэтэй. Залуушуулда социальна туhаламжа хүргэлгын системэ байгуулха талаар комсомолой үүсхэлые съездын делегадууд дэмжээ. Иимэ системэ нийтэ гүрэнэй социальна албангай таhаршагүй хубинь боложо шадаха. Залуушуул гүрэнэй урда хэды ехэ харюусалгатай байhанаа мэдэрхэ, аха үетэнэй урда уялгатайбди гэжэ мэдэхэ ёhотой ха юм. Залуушуулай дунда архидалгатай, хорон тамхи таталгатай эрид шууд тэмсэл ябуулха шухала.

СССР-эй Президентын залуушуулай фонд байгуулха тухай дурадхал съездын делегадууд оруулhан байна. Энэ фондодо залуушуулые эдэбхитэйгээр хабаадуулха тухай асуудал КПСС-эй ЦК хаража үзэхэ ёhотой болоно.

4. КПСС болон ВЛКСМ-эй харилсаан. Партиин үзэл сурталые дэмжэдэг, политическэ аб адли хэрээ шугам баримталдаг организаци гэжэ ВЛКСМ тухай хэлэдэг гээшэбди. Обществые шэнэдхэхэ талаар программануудые бэелүүлхэ хэрэгтэ ВЛКСМ гол хүсэн болохо зэргэтэй.

Демократическа социализм бүридхэлгэдэ, хубилган шэнэдхэлгые бэелүүлгэдэ комсомол эдэбхитэйгээр хабаадахые эрмэлзэнэ гэжэ съезд тэмдэглээ. ВЛКСМ бүхы демократическа хүдэлөөнүүдтэй, түрүү организацинуудтай нягта харилсаатайгаар ажалаа ябуулхые оролдоно.

Бэеэ даанги нийтэ-политическэ организаци гэжэ ВЛКСМ-ые тоолоод, КПСС тэрээндэ обществын хэрэгүүдые хүтэлхэ үргэн ехэ эрхэнүүдые, арга боломжонуудые олгохо ёhотой.

КПСС-эй съезд комсомолой бодотоор бэелүүлжэ байhан ажал хэрэгүүдые дэмжэхэ уялгатай. Обществые шэнэдхэхэ талаар комсомолой ябуулжа эхилhэн гол зорилгонууд КПСС-эй зүгhөө дэмжэгдэнэ гээд тэмдэглээ. Эдир залуу үетэнние бэеэ даагаад хүдэлдэг демократическа организаци болгожо шадаха гээшэ мүнөө үедэ юунhээшье шухала. Залуушуулай тала харадаг, тэдэнние дэмжэдэг байгаа hаа, КПСС түгэс хүгжэнги общество байгуулжа шадаха.

Парти ВЛКСМ-дэ кадрнуудые бэлдэхэ, залуушуулай союзай материальна бааза бэхижүүлэн хүгжөөхэ, газетэнүүд болон журналнуудые хэблэн гаргаха хэрэгтэ горитой туhаламжа хүргэдэг байха. Гансал залуушуулда зорюулагдаhан газетэ болон журналнуудые хэблэжэ эхилхэ хэрэгтэй.

В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Бүхэсоюзна пионерэй организацие шэнэдхэлгые дэмжэжэ байhанаа КПСС мэдүүлнэ. Социалис ороной ёhотойл эрхэтэние хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ пионерэй организаци бага бэшэ үүргэ дүүргэдэг гээшэ. Үхибүүдтэй ябуулагдаха хүдэлмэриин материальна бааза бэхижүүлэн хүгжөөхэ тухай парти шиидхэбэри абаа.

КПСС-эй ЦК-гай болон ВЛКСМ-эй ЦК-гай Пленумүүд дээрэ, нютагай партийна болон комсомолой комитедүүдэй суглаанууд дээрэ залуушуултай хүдэлмэриин асуудалнууд тушаа зүбшэн хэлсэхэ, шиидхэбэринүүдые абаха ёhотой.

Орон дотор боложо байhан түүхэтэ үйлэ хэрэгүүдые совет залуушуул, Ленинскэ комсомол үнэн зүрхэнhөө hайшаан дэмжэнэ, обществые hэргээн шэнэдхэхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадахые оролдоно.

Гайхалтайл!

Ивалгада ажаhуудагби. Минии гэрhээ холо бэшэхэнэ оршоhон кондитерскэ фабрикын хоолойhоо үдэр hүнигүй хара утаан баадаг. Тиихэдээ фабрика сүлөөгүй ажалланал гэжэ ойлгохоор ха юм. Гэхэ зуура, магазинуудта ороходошни таhагууд дээрэ кондитерскэ нэгэшье зүйл харагдахагүй... Манай фабрикын продукци хайшаа орошонобі Өөhэдынгөө районшье хангаха аргагүй байна гээшэ гүІ Газетынгээ хүүдаhанда энэ асуудалда харюу толилыт гэжэ гүйха байнаб.

Е. Андреева.

Ивалгын кондитерскэ фабрикын директор Н. Ф. Красовскиин харюу толилхомнай.

— Үнэхөөрөөшье, хүнүүд гайхадаг байха. Бидэ жэл бүхэндэ улам ехэ продукци гарганабди. Урдахи жэлнүүдтэ хүрөөд лэ байдаг hэн. Харин мүнөө... Бодоод үзэгты: 1987 ондо 4 миллион 34 мянган түхэригэй, харин 1988 ондо 5 миллион 309 мянга, үнгэрэгшэ жэлдэ бүришье ехэ түхэригэй продукци гаргаабди. Үнэ сэн дээшэлүүлhэнэй ашаар иимэ ехэ дүн туйлаа бэшэбди. Энээнhээ урагша хэдэн тонно продукци складуудта удаан хэбтэдэг байhан hаа, мүнөө машинануудта арайхан гэжэ ашажа үрдинэбди. Байгша оной эхинhээ таба hарын туршада худалдан абагшадта 1887 тонно пряник, ирис, драже эльгээгдээ. Буркоопсоюз бүхы продукци хайшан абаашаха тухай урид заагаад байдаг. Продукци гансал республика соогоо тараагдана. Зарим хуби Шэтын область эльгээгдэдэг. Фабрикымнай кондитерскэ зүйлнүүдые гаргадаг түхеэрэлгэнүүд аяар хореод жэлэй туршада хүдэлжэ хуушаршоо. Иимэ түхеэрэлгэнүүдээр нормоhоо үлүү ехэ продукци гаргажа шадахагүй байнабди.

Юрэ бусын кросс

Хүнгэн автомобиль худалдажа абахые хүсэhэн хүнүүд үнэхөөрөөшье юрэ бусын кросс дабадаг байна. Буряадай худалдаа наймаанай министерствын кабинедүүд, гүрэнэй автоинспекци, Медведчиково станци... Уншагшадаймнай нэгэн энэ «трасса» дээрэ хараhан, үзэhэн юумэн тухайгаа бэшэнэ.

«Бүхы юумэн худалдаа наймаанай министерствэhээ эхилдэг. Эндэл худалдан абагшад ээлжээндэ бэшүүлжэ, өөhэдөөшье мэдэнгүй уршагта ябадалнуудта орожо эхилшэдэг. Л. В. Дроздова ээлжээндэ ороходуратайшуулые бүридхэлдэ абадаг ажалтай. Автомобиль худалдажа абалгые гүрэнэй нюуса шахуу болгожорхиhон энэ эхэнэр ямар машинануудай ороод байhан тухай нэгэшье список үлгэжэ үзөөгүй. Арай гэжэ ээлжээнэйнгээ ерэхэдэ, Дроздоваhаа зүбшөөл абажа, дахяад хоер ээлжээндэ: кассада болон документнүүдые бэшэдэг таhагта хоерhоо дурбэн час тухай, үгы гэбэл, бүришье ехэ саг соо зогсохо баатай болохош. Энээнэй hүүлээр лэ машиныңгаа хойноhоо Медведчиково ошохош.

Одоошье машинатай болобоб гэжэ хүхихэтнай үшөөл эртэшэг. Тэндэ, станцида, автомобилиингаа доодо талые шалгаха эстакадашье харахагүйт. Энээнhээ гадна, машиныңгаа двигатель хүдэлгэхэ гэжэ нилээд удаан сагаа гээхэт. Танда туhаламжа хүргэхэ уялгатай механигуудые хүлhэлөөгүй hаа, дуудахын аргагүй юм. Ингэжэ хэдэн олон машина шалгажа үзэхэ баатай бологдодог гээшэ.

Станциhаа одоошье гаража, хоер километр тухай ябажа үрдеэгүй байтартнай машинатнай тогтошохо. Юун болобоб гэхэдэ, бирагүйхэнөөр эюулhэн бензиниинь дууhашаба бшуу. Заправка хүрэтэр 800 метр үлэhэн байжа, машинаяа түлхижэ абаашабабди.

Залуу хүн хадаа түлхижэ абаашаба ха юмбиб. Харин станци дээрэ наhатай хүнүүдшье, эрэмдэг бэетэйшүүлшье машина худалдажа абахаяа ерэнэ бшуу. Тэдэ хүнүүд яаха болонобІ Наhатай худалдан абагшадай механигуудта хандахада, ингэжэ харюусадаг заншалтай: «Танай машина ха юм, өөhэдөөл ябуулагты».

(Түгэсхэлынь 4-дэхи нюурта).

НЕМЕЦ РЕСПУБЛИКА ДАХИН БИИ БОЛОХО ГҮ?

(Хубилган шэнэдхэлгын национальна талань)

Арбан наймадахи зуун жэлэй тэн багта Волго дээрэ түрүүшын немец сэлеэнүүд бии болоо һэн. Миллион хүн зонтой мүнөөнэй Саратовта тинхэдэ хоер мянган хүн ажаһуудаг байгаа. Он жэлнүүдэй үнгэрхэдэ Россин немецүүдэй колонинууд эндэ түбхинэжэ һуурижаа. Агуухэ Октябриин һүүлээр тэдэнэр өөһэдынгөө ажалай коммуна, харин 1924 ондо Поволжиин немецүүдэй Автономито Совет Социалис Республика (АССР) байгуулһан. Тэрэнь 1941 он хүрэтэр байһан юм.

Теэд эдэ бүгэдэ тухай наһатай болоһон хойноо мэдэжэ абаа һэм. Акмолинска областьдо (мүнөөнэй Целиноградска) талын дундахи горхоной эрье дээрэ балшар бага наһан үнгэрһэн юм. Тоонто нютагһаа, Волго дээрэхи Унтервальден гэжэ үзэмжэтэ һайхан тосхонһоо (мүнөө Саратовска областиин Подлесное тосхон) сүлүүлээд, минии хүгшэн аба тоодэй хоерни, түрэлхидни, ахамни, бусадшье түрэлхиднай Казахстанда нүүлгэгдэһэн байгаа гэжэ намда хэлэдэг һэн. Гансашье зуу гаад мянган немецүүдые бэшэ, мүн хальмагуудые, Крымэй татаарнуудые, чеченцүүдые, ингушуудые, карачаевцуудые, балкарецуудые иимэ хуби заяан дайраа гэжэ һүүлдэ мэдээ һэм.

Сталинай үедэ оронной зүүн нютагууд руу нүүлгэгдэжэ түбхинэһэн арадуудай олонхинь Эхэ ороноо үнидэ бусанхай. Элинсэг хулинсагуудайнгаа гуламтануудта бусахадань хэзээ туһалха хаб гэжэ совет немецүүд, Крымэй татаарнууд, совет корецүүд, грегүүд болон турогууд-месхетинецүүд урдын хяраал хүлеэһэн зандаа.

Мүнөө үедэ Казахстанда совет бүхы немецүүдэй хахад тухайтай хубинь (2,2 миллионһоо нэгэ миллионинь) ажаһуудаг юм. Республикын зарим областьнуудта ажаһуудаг хүнүүдэй 10—12 процентнь немецүүд болодог. Тэдэнэр олонхи ушарнуудта бардам һайн ажаһуудаг, газар дээрэ ажаллажа шададаг байһаараа суурхадаг юм.

Олохон немец ажахынүүд район, область дотороо түрүү зэргэдэ ябадаг. Жэшээнь, Социалис Ажалай Герой Я. Г. Герингын олон жэлнүүдтэ толгойлһон «30 лет Казахстана» колхоз үргэнөөр мэдээжэ. Түс ажахы ган гасуурта ородог газарта оршодог байгаашье һаа, емжалтатайгаар хүдэлдэг юм. Эндэ болбосон түхэлтэй гэрнүүд баригданхай, үйлсэнүүдынь асфальтаар хушагданхай, бетонно бэ асфальтова заводуудтай. Ан үсхэбэрилгын фермэ, малай үүлтэр һайжаруулха түб бии. Ажахы олон миллион түхэригэй олзо доход абадаг, ажалшадайнь салин хүһһэн һайн. Өөһэдын зоопарктай юм. Үшөө юун хэрэгтэй юм гэжэ һанахаар?!

Харин 1988 ондо СССР-һээ 50 мянган немецүүд, 1989 ондо 100 мянга шахуу немецүүд ФРГ руу нүүжэ ошоһон байна. 1990 ондо бүри олон немецүүд нүүжэ ошохоор бэлдэлгэдэнэ. Ямар шалтагаанууд дээрэһээ иимэ ябадал үзэгдэнэб гэбэл, үнэн зүб байдалые һэргээхэ хэрэг унжагайрна, үндэһэ яһанай шэнжээр хердаха гүрдэхэ ябадалые, лагерьнуудые, ажалай армиие аха үеын совет немецүүдэй түлөөлэгшэд мартаагүй.

Тиин мүнөөшье немец үндэһэ яһатанай ажабайдалда шиидхэгдээгүй асуудалнууд олон. Түрэл хэлээ, арадайнгаа соел болбосорол алдаха аюул ехэ болоно.

Совет немецүүдэй үндэһэн соелой эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангахын түлөө орон дотор юуншье хэгдэнэгүй гэжэ хэлэгдэнэ бэшэ. Жэшээнь, манай Казахстанда республикын Уран зохеолшодой холбооной дэргэдэ немец совет литературын талаар комисси хүдэлдэг. Казахстанай Уран зохеолшодой холбооной гэшүүд болохо 12 литераторнууд тэрээндэ оролсодог. Тэдэнэр жэлдэ 20 мянган хэблэлэй хуудаһан хүрэтэр номуудые хэблүүлхэ аргатай юм. Теэд уншагшадайнь тоо үсөөрнэ. Ондоо хэлэтэй үндэһэ яһатанай дунда хүн болоһон залуушуул түрэл хэлээ муу мэдэдэг. 1941 онһоо орон дотор нэгэшье немец һургуули үлөөгүй юм. Һүүлдэ юрын һургуулинуудта немец хэлэ заадаг болоходонь, һанаанда хүрэмөөр үрэ дүнгүүд туйлагдаагүй. Һургуулида абаһан эрдэм мэдэсээ батадхаха эрга боломжо залуушуулда үгы бшуу. Казахстанда немец хэлэн дээрэ үдэр бүри «Фройндшафт» газетэ гарадаг, теэд тэрэнэй уншагшад жэлһээ жэлдэ улам үсөөрнэ.

Республикада Немец драмын театр хүдэлдэг. Тэрэнэй зүжэгүүд немец хэлэн дээрэ табигдадаг юм. Немец классикын зохеолнууд, мүн тэрэшэлэн немец совет драматургнуудай зохеолнууд репертуартань оруулагдадаг. Жэшээнь, «Зуун жэлнүүдэй долгин дээрэ», «Хүнүүд ба хуби заяанууд» гэһэн В. К. Гейнцын түүхэтэ драманууд Росси руу немецүүдые нүүлгэхэ тухай хоер дугаар Екатеринын манифестые гаргаһан сагһаа эхилээд, мүнөөдэр хүрэтэр байдал харуулагдана. Теэд театрта шиидхэгдээгүй асуудалнууд олон. Оронной уужам ехэ дайдаар совет немецүүдэй тарашанхай тулань коллективынь жэлэй ехэнхи хубинь гастрольдо ябадаг. Мэргэжэл шадабаритай режиссернууд үгы. Совет эрхэ байдалда бии болоһон үндэһэн дуунай ба хатарай еһо заншалнуудые сахижа ябадаг аха үеын түлөөлэгшэд үшөө амиды мэндэ юм. Һүүлэй жэлнүүдтэ залуушуул эдэ еһо заншалнуудые һэргээжэ эхилээ. Тиигэжэ Казахстанай олохон хото городууд болон һуурин тосхонуудта һайн дуранай ансамбльнууд бии болоһон гү, али һэргээгдэһэн байна. Карагандинска областиин «Урожайный» совхозһоо немец аман зохеолой «Эрбе» болон «30 лет Казахстана» колхозһоо «Эренгольда» гэһэн коллективүүд республикаһаа холо гадуур мэдээжэ болонхой.

Арадай өөрын шагартай соел болбосорол һэргээгдэнэ, хүнүүд тэрээгээр бүри ехээр һонирходог болоо. Гэбэшье дайнай урдахи жэлнүүдтэ ганса Поволжиин немецүүдэй АССР-тэ дүрбэн үндэһэн театр хүдэлдэг, республикада гарадаг 38 газетын 21-ниинь немец хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг байһан гэжэ һануулангүй байха аргагүйб. Нютагай радио-дамжуулгануудай 80 хүрэтэр процентнь немец хэлэн дээрэ хэгдэдэг, 200 хүрэтэр номууд нэгэ миллион хэһэгээр бэлдэгдэдэг байһан. 100 мянга гаран һурагшад түрэл хэлэн дээрээ һурадаг һэн. Совет немецүүд эдэ бүгэдые мартаагүй. Өөһэдынгөө байдалые өөһэдөө тодорхойлхо эрхыень мэдэрхэ, Поволжидо Немец автономито республика байгуулха эрилтэ тэдэнэр табина.

Бүхэли арадуудые хардаха гүрдэхэ, ондоо тээшэнь нүүлгэхэ гэхшые гэмтэ ябадал гэжэ тодорхойлһон тусхай декларации СССР-эй Верховно Совет шэнэ жэлэй урда тээ баталан абаа һэн. Совет немецүүдэй болон Крымэй татаарнуудай эрхэнүүдынь һэргээлгэтэй холбоотой тодорхой асуудалнуудые шиидхэхын түлөө СССР-эй Министрнүүдэй Совет гүрэнэй комисси байгуулаа.

1989 оной хабар байгуулагдаһан совет немецүүдэй «Һэргээн бодхоолго» гэһэн бүлгэмэй бүхэсоюзна конференци январь һарада Москвада боложо үнгэрөө. Волго дээрэ немец автономи дахин бии болгохо шэглэлээр хэмжээнүүд абтана. (ТАСС).

Юрэ бусын кросс

(Түгэсхэл. Эхиниинь 3-дахи нюурта).

Автомобиль худалдажа абаад, тэрэнээ арай шамай ябуулжа, дүтын заправка хүрэтэр ерэбэ гэлэйбди. Теэд энээгээр худалдан абагшадай зоболон дүүрэдэг бэшэ. Транзитна номернууд, справка-тоосоон хэрэгтэй болодог. Эдэ бүгэдэниие үглөөнэй 10-һаа 12 саг болотор үгэдэг. Харин машина үдэшэй 14 сагта худалдажа абахаш... Иигэжэ нэгэ үдэрынь машина худалдажа абаад удаадахи үдэрынь справка болон транзитна номернуудые абаха баатай болоно ха юм. Хүнүүдтэ таатай зохид сагта эдэ зургаануудай хүдэлмэри тааруулхада болодоггүй юм гү!

Худалдаа наймаанай министерствэдэ хандалга, Медведчиково станци ошолго, транзитна номернуудые абалга... Эдэ бүгэдэнэй түлөө аяар гурбан үдэрөө гээгээб. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаггүй байһан түла гурбан һүни машина соогоо унтаха баатай болооб. Гурбан үдэршни үшөө бараг гээшэ, аяар долоон хоногой туршадашье заримашуул туляад абадаг гэжэ хүнүүдэй хөөрэлдэхые дуулаа һэм. Фирменэ магазин нээжэ, нэгэ газарта бүхы юумэ хэдэг болоо һаа, һураггүй дээрэ байха һэн гэжэ һанагдана.

С. АБРАМОВ,
бамовец.

«МЯХАН ЭЛБЭГ БОЛОХО ГЭЖЭ ЭТИГЭНЭБДИ...»

Мяха худалдажа абаха талонууд болюулагдахань гэжэ хөөрэлдэнэ. Мяханай талонгүйгөөр яаха болонобибди!

О. Шаповалова, Улаан-Үдэ.

Һүүлэй үедэ талоноортшье консервэ, мяха худалдажа абаха гээшэмнай бэрхэтэйшэг болошоо. Хоер тушенкын орондо нэгые үгэжэ эхилээ. Үшөө тиихэдэ талоноор тахяашье, нугаһаншье дурадхагдаха юм. Гадна талоноор яһа худалдажа абаха ушарнууд али олон болодог. Түбэй дэлгүүрһээ мяха худалдажа абаагүй һаа, ганса талоноор ажамидархагүйш...

Магазинуудта талоной мяханай ерэхэдэ, хэды ута зэлжээн болодог гээшэб! Һүүлшэгээр зогсоо һаа, юушье абажа шадахагүйш. Энэ тэрэ юумэндэ хүртэхын түла бүхэлиин үдэр магазин һахиха хэрэгтэй...

Мяха худалдажа абаха талонууд болюулагдахань гэжэ хэр зүб хөөрэлдэнэб? Иигэжэ дуулаһан заримашуул байһан бүхы талонуудаараа мяха худалдажа абахадаа, хаанаа хадагалха болоноб? 30 градус хүрэтэр халуунда ехэ юумэ хадагалжа шадахагүйш... Талонууд болюулагдахагүй гэжэ зарим хүнүүд батаар хэлэнэ. Горгүйсэдкомой худалдаа наймаанай таһагые даагша Б. П. Гусельников иигэжэ хэлэнэ:

— Мяханай продуктнууд магазинуудта элбэгээр ороногүй. Юундэ иимэ болошооб? Урдань бидэ ондоо тээһээ мяханай зүйлнүүдые абадаг бэйгаабди. Иимэ мяха консервэнүүд болгожо, зондо худалдадаг байгаабди. Гүрэнэй түсэб дүүргэхэ гэжэ баһа оролдохош. Өөһэдынгөө продукци хажуу тээшэнь гаргаагүй һаа, байдалнай нэгэ бага дээрэ байха һааб даа.

— Үгытэйшье һаа, хүршэнэртээ хубаалдана болоно гүбди? Теэд энэмнай бодолгүй ябадал бэшэ гү...

— Республикымнай хүтэлбэрилэгшэд энээниие яһала һайн ойлгоно. Иигэжэ Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо нүхэр Агалов болон Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Саганов Рыжковто орожо, иимэ хэрэг байдалые һайн тээшэнь шиидхэхые гүйгөө.

— Нүхэр Рыжковой шиидхэбэри абахые хүлеэжэ байнгүйгөөр ямар бэ нэгэ хэмжээ абажа болодоггүй юм гү?

Талонуудаар (июль һарын) августын 10—15 болотор мяханай зүйлнүүдые худалдажа абахада болохо. Хоердохеор, баазада Хитадһаа үхэрэй мяхан ороо. Тэрэниие консервэ болгохо һанаатайбди. Гурбадахяар, талоноор тахяа худалдажа абаха тухай асуудал шиидхэгдэжэ байна.

Мяханай талонуудые болюулха тухай хөөрэлдөөн ямаршье үндэһэ баримтагүй.

Манай корр. О. ГАЛЛАС бэшэжэ абаба.
тел. 2-34-41.

Болгоомжотой ябадаг болоел!

Улаан-Үдэ станцнин дотоодын хэрэгүүдэй линейнэ таһагай хангадаг участок дээгүүр үдэр бүхэндэ хэдэн арбаад ашаанайшье, пассажирскаашье поезднууд үнгэрэн гарадаг. Урагша хойшоо хэдэн зуугаад тонно ашаан, хэдэн зуугаад пассажирнууд зөөгдэнэ. Түмэр харгыда усалтаха ябадал һүүлэй үедэ олошороо. Эндэ ямар шалтагаанууд нүлөөлнэб гэжэ хараад үзэе.

10 саг 30 минутада милициин линейнэ пунктда мэдээсэл оробо. 5526-дахи километрэй замда (Тимлюй—Посольская) усалтаһан П. эрхэтэн Кабанскын районно больницада асарагдаа гэжэ дуулгагдаа. һүниин 2 сагта һогтуугаар Улаан-Үдын түмэр замай вокзал ерэжэ, Зэдэ станци хүрэтэр ошохо гэжэ бодоһон байгаа гэжэ мүрдэлгын үедэ элирээ. Вокзал дээрэ танигдаагүй хоер залуу хүнүүдтэй уулзажа, тэдэнэртэй архидаа. Ашаанай поезднуудай хоорондуур ябажа байһанаа һананаб гэжэ тэрэ больницада байхадаа хэлээ һэн. Иимэ болгоомжогүй ябаһанайнгаа түлөө эрэмдэг бэетэй үлэшоо.

Түмэр хэргыда һогтуугаар гараха гээшэ ехэл аюултай. Иимэ ушарнуудай 95 процентнь аюулаар дүүрэдэг.

Түмэр замай транспортын хүдэлмэрилэгшэд өөһэдөө аюулгүйн техникын дүрим сахиха гэжэ оролдодоггүй байха юм. Хэды зэмэлэгдээшье һаа, тэдэнэр дахинаа дүрим эбдэхээ һанадаг. 1985 оной майн 16-да абтаһан СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй «Архидалгатай тэмсэл шангадхаха» гэһэн Указай еһоор хүдэлмэриин газарта архидаха ябадалнуудта эсэс табиха гээшэ шухала. Гэхэ зуура, түмэр замай транспортын коллективүүдтэ архидалгатай тэмсэл һулаар ябуулагдана. 1990 оной таба һарын туршада олон ажалшад һогтуу байһанайнгаа түлөө милицидэ асарагдаа. Тэдэнэй дүрбэниинь вагонно депогой ажалшад, хоерынь тушаан абагшад байшоо. Ашаанай парк соо һогтуу хүниие байлгажа болохогүй гэжэ тэндэхи ажалшад мэдэхэ еһотой байгаа.

Байгша оной эхинһээ хойшо Улаан-Үдэ станциин ЛОВД-гэй хангадаг участок дээрэ 20 дахин усалтаха ябадал болоо. Тэдэнэй 12-ынь аюулаар дүүрээ.

В. МАНЗАНОВА,
Улаан-Үдэ станциин ЛОВД-гэй профилактикын инспектор.

Дурасхаалай зула хэзээдэшье залирхагүй

Дотоодын албангай лейтенант Владимир Тарасов орондоол 27 наһатайдаа албаяа дүүргэжэ ябаһаар наһа бараа.

Тэрэ үдэр 12.05 сагта дохео үгтэжэ, Тарасов бусад түймэр сарагшадтай хамта ябүүд дундаа хубсаһаяа үмдэжэ, д уудаһан газар тээшэ гүйлгэлдеед һэн. Сэрэгэй городогто түймэр болоо гэжэ дуулахадаа, тэндэ түймэр сарагшад үгы ха юм гэжэ Владимир мэдэжэ ябаа. Харнин городһоо юун тиимэ ехэ туһаламжа ошохо һэм даа...

Владимир Тарасов харуулай начальник байгаа. Аюулай үедэ командир эгээн харюусалгатай газарта байха еһотой гэжэ тэрэ һайн мэдэдэг һэн. Түймэрэй боложо байһан газарта ерэхэдэнь, гэрэй орой улаан дүлөөр соробхилжо байба. Тэндэ хүнүүд байжа магадгүй гэжэ һанаһан Тарасов казармын ханада гэшхүүр тодхохо захиралта үгэбэ. Гэрэй орой дээрэ арай гэжэ гаран сасуунь гал дүлэн улам ехээр соробхилжо, татаһан лини дүлэндэ абташаба. Ингэжэ орой дээрэ гараһан түймэр сарагшад һөөргөө бууха аргагүй болошоо...

Владимир Тарасов еһотойл баатар герой шэнгеэр наһа бараа. Тэрээн тухай дурасхаал хэтэдээ мүнхэ.

Олег МЕРКУЛОВ,
республикын МВД-гэй ОПО-гой хүдэлмэрилэгшэ,

Архидалгатай хайшан гэжэ тэмсэнэб?

Республика доторнай һүүлэй үедэ архиин зүйлнүүдые ехээр худалдадаг болошоһон ушар хүн зоной һанаа зобооно. Энээнһээ уламжалан, залуушуулай дунда хулигаан ааша гаргаха ушарнууд олошорно. Гэр бүлэдэ арсалдаан, ажалһаа һааталга, гэмтэлгэ гэхэ мэтэ гажа буруу ябадалнууд архиһаа болоно бшуу.

Республикын зарим районуудта тэрэ тоодо Баунтын, Ахын, Хурамхаанай, Загарайн, Сэлэнгын районуудта архиин зүйлнүүдые хэмһээ үлүүгээр худалдана. Эдэ районуудай худалдаа наймаанай ажалшад архи ехээр худалдажа, мүнгэнэй эд бараанай эрьесын түсэб дүүргэхые оролдоно бшуу.

Теэд архиин хойшолон ямар байхаб гэжэ тэдэнэр мэдэхэ гэжэ хүсэнэгүй.

1989 оной статуправлениин оперативна мэдээнүүдэй еһоор республика доторнай хатуу архи нилээд ехээр хэрэглэгдэһэн байна. Ингэжэ хүн бүхэн 238 түхэригэй архи ууһан байшана. Энэмнай сошордомо дохео болоно бшуу.

Республика дотор архидалгатай тэмсэл шангадхагдаха еһотой гэжэ хэлэхэ байнабди. Энэ талаар хэмжээнүүдые абаха шухала.

Д. ДАРМАЕВ,
ДОБТ-гэй республиканска соведэй правлениин харюусалгата секретарь.

Хэзээ хубилхаб?

Өөрынгөө ажабайдал тухай хөөрэжэ үгэхэ, энээнтэй хамта зарим асуудалнуудта харюу олохо хүсэлтэйб. Бидэ өөрынгөө квартира һэлгэһэн байгаабди. Тэндэ наймаан хүн ажаһуудаг һэмди. Би 27 дүрбэлжэн метр квартирада орохо баатай болооб. Тэндэ нэгэ комнатонь хооһон байгаа. Тэрэ хооһон комнатын эзэн эхэнэр эндэ табан жэлэй туршада ажаһуугаагүй, харин Гастеллын үйлсөөр үхибүүнтэеэ хоюулан гурбан комнатно квартира эзэлдэг. Харин энэ хооһон комнато соо өөһэдынгөө танилнуудые оруулдаг.

Намайе хайшаа хандаагүй гэжэ һананабта!

Одоол минии эрхэнүүдые хэһажа, намайе зобооһон эгээл зэмэтэй хүндэ — манай ЖКУ-гай хүдэлмэрилэгшэ, жилфондын талаар инспектор П. С. Муравьевто ерэбэб. Загорск поселогой ажал хэрэгүүдые мүнөө хүрэтэр дуран соогоо эрхилэн ябуулдаг. Тусхайлбал, түрэлхидөө гэр байранuудаар хангадаг.

Манай хуули хаана гээшэб гэжэ асууха дурамни хүрэнэ. Хэды болотор тэрэ зоргоороо аашалхаб? Би заводто 27 жэл соо хүдэлөөб. Гурбан хүүгэдтэйб, хоер үхибүүдни һургуулида һурадаг, үбгэмни амаралтада гаранхай. Манай авиационно үйлэдбэриин нэгэдэл гэр байра абахын ћула ниитэ заводой ээлжээ хэхэ гэжэ шиидхээ. Иимэ байдал намда балайшье ехээр һайшаагдаагүй. Юундэб гэхэдэ, гэр байра эрижэ, мэдүүлгэ бэшэһэн хүнүүд олон ха юм даа. Хүдэлһэн стажай еһоор ээлжээндэ табяагүй байһаниинь халагламаар. Зарим газарта хүдэлһэн стажайнь еһоор ээлжээндэ табидаг лэ. Тиигэбэл зүбтэй байха һэн. Заримашуул завод дээрэ гушаад жэл соо хүдэлһэн байна бшуу.

Л. МОРОЗОВА.

Бороошье һаалта хэзэгүй...

ЭНДЭ һая Улаан-Үдэдэ ангууша нохойнуудай выставкэ болоо. Спаниель түрэлэй нохойнууд онсо анхарагдаһан байна. Выставкэ эмхидхэһэн Улаан-Үдын ангуушад болон загаһа баригшадай бүлгэм городской парктай хамта городской паркын хатарай талмай дээрэ иимэ выставкэ түрүүшынхеэ үнгэргэбэ. Бороотой үдэрэй дайралдаашье һаа, яһала һонирхолтой выставкэ үнгэргэгдэһэн байна.

Иимэ түрэлэй нохойнууд манай республикада һаяшагай асаргданхай. Иимэрхүү хэмжээ ябуулганууд мэнэ мэнэ болоод лэ үнгэргэгдэжэ байха гэжэ найданабди.

Выставкын түгэсхэлдэ дүнгүүд согсологдожо, дүрбэн хүлтэй ханинарнай шангай һуурнуудые эзэлжэ, тусхай шангуудта хүртөө.

Тэдэнэй түлөө эзэдынь шангуудые абаа ваб даа. Бүхы программын бэелүүлэгдэжэ дүүрэхэдэ аукцион үнгэргэгдэжэ, спаниельнүүд худалдагдаа.

Жаргал ХАЛБАЗЫКОВ.
(Авторай фото).

Монгол хэлэтэнэй һонин номууд

Эгээл эрхим дээжэ зүйлнүүд

Иимэ нэрэтэй, 1377 нюуртай, хоер ботито ехэ түүхэ Үбэр Монголой ниислэл Хүхэ-Хотодо 1987 ондо хуушан монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэбэ. Тэрэниие Сайшиял (анхан нэрэнь Баатар) гэжэ монгол хэлэ, түүхын асуудал шэнжэлдэг хүн зохеогоо юм.

Урдань эхэнхидээ Чингис хаание хара будагаар будажа харуулха эрмэлзэл үзэгдэдэг байгаа. Харин мүнөө МНР-тэ, мүн Үбэр-Монголдошье түс асуудалые ондоогоор, диалектическэ еһоор гэхэ гү, али энэ түүхэтэ хүнэй ажал ябуулгые һайн, муу талануудтайнь үнэн зүбөөр харуулха гэдэг болонхой. Тусхайлбал, хэблэһэн газарһаа үгтэһэн энэ номой оршолдо иигэжэ бэшэгдэнэ: «Тэрэ монгол үндэһэтэнэй бүрилдэн хүгжэхэдэ лута ехэ габьяатай байхаһаа гадна, Дундада уласай (Хитадай) үндэһэтэнэй нэгэдэн хүгжэхэдэ гарамгай хуби нэмэри оруулһан монгол үндэһэтэнэй агуу ехэ баатар хүн юм». Тиигээд энэ ехэ түүхэ бэшэхэдээ, зохеогшо ганса хүнэй үйлэ ябадалаар хизаарлаа бэшэ, харин тэрэнэй ажал ябуулгые гол шэжэм болгожо, тэрээнтэй холбоотой байһан гол гол түүхын хүнүүдые, аймаг угсаатан, улас оронуудые али болохо тодорхойгоор бэшэхые оролдоо. Тиин энэ зохеолой удха үшөө ямар бэ гэхэдэ, тэрэ түрэл монгол үгэ хэлэ үзэг бэшэгээрээ бэшэһэн абарга ехэ зохеол мүн гэнэ.

Сайшиял монгол, хитад, ород, япон хэлэнүүдые һайн мэдэхэ эрдэмтэн тула Чингис хаан тухай дэлхэйн элдэб оронуудта бэшэгдэһэн олон тоото ном, статьянуудые, гадна урдань мэдэгдээгүй байһан материалнуудыешье һайса хэрэглээ. Эдэнэй 200 гаран список номдо хабсаргагданхай. Мүн Монголой эртэ урдын түүхэдэ хабаатай үнгэтэ гоё зурагууд, хаашуулай дүрэ зурагууд үгтэнэ. Гадна хабсаргалтадань номдо дурдагдаһан хүнүүдэй, газар уһанай нэрэнүүд, Чингис хаанай болон бусад хүнүүдэй үг изагуурай олон үеын һарбаалжанууд үгтэнхэй. Мүн тэрэ үеын монгол угсаатанай хаагуур һүүһые, Чингис хаанай дайлалдаһан газар оронуудые харуулһан картанууд бии. Тэрэшэлэн арбан ехэ бүлэг бүхэнэйнь хойно олон ажаглалтанууд хабсаргагдана. Тобшоор хэлэхэдэ, энэ зохеол болбол монгол угсаатанай эртын түүхые саашань шэнжэлхэдэ, һайн тулгуури болохо үгэхэнь дамжаггүй. Тэрэ ойлгосотой, тодо хэлээр бэшэгдэнхэй.

БАРГА БУРЯАДУУД ТУХАЙ НОМ

Буряад зоной дунда унинһөө хойшо байһан домогой еһоор, хэзээ нэгэтэ урда сагта Барга баатар гэжэ хүн байгаа. Тэрэ зүүн-урда зүгһөө ерээд, Байгалай урда эрьедэ нютагжаһан гэдэг. Энэ баатар Олюудай, Буряад, Хоридой гэжэ гурбан хүбүүтэй байһан юм. Хүбүүдэйнгээ ехэ болоходо, тэдэнэй саашадаа яажа һуухыень зааһан байгаа. Тиигээд Олюудай гэжэ хүбүүгээ баруун тээшэ эльгээһэн, Буряад гээшээ хажуудаа, Байгал шадар үлеэһэн, харин Хоридойе хадатай, модотой газараар агнуури хэжэ яба гэһэн байна.

Энэ домог хадаа бодото үндэһэтэй. Эртэ урда сагта барга угсаатанһаа элеэдүүд гэхэ гү, али ойродууд, тэрэ тоодо хальмагууд, мүн баруун ба хори буряадууд гараһан баримта энээн соо согсологдон харагдана гэһэн тобшолол эрдэмтэд хэдэг.

Үбэр-Монголой ниислэл Хүхэ-Хотодо «Баргадай түүхые шэнжэлэлгэ» гэһэн номые Галзуудай Түбшэ-Нима гэдэг хүн хэблэжэ гаргаба. Тэрэнэй бэшэһэнэй еһоор, барга буряадууд X зуун жэлдэ бүрилдэжэ эхилһэн гэнэ. Чингис хаанай Ехэ түрын бии болохоһоо аяар урда тэдэнэр баруун зүг барин ябажа ябатараа, хойшоо годиржо, Байгал далайе тойрон һуурижаһан юм ха. Эндэхи нүүдэл угсаатан тэдэнтэй ниилэлдэһэн байгаа. Тиигээд баруун-хойшоо ошонгүй нютагтаа үлдэһэн барга буряадуудынь мүнөө Хүлэн-Буйр аймагта һуудаг хуушан барга гэдэгүүдэй үндэһэ һуури болоо гэнэ. Харин шэнэ барга гээшэнь Байгал шадарһаа XVII зуун жэлдэ тиишэ зөөжэ ошоһон барга буряадууд юм гэнэ. Манай монголшо эрдэмтэн В. И. Рассадинай һанамжын еһоор «һ» гэдэг имагтал буряадта байдаг абяаниинь XVII зуун жэлһээ аяар урда бии болоһон юм. Тэрэнь буряадай элинсэг хулинсагай Байгал шадар нүүжэ ерэхэһээ урда хэлэндэнь байһан гэдэг. Анха эртэ сагта нэгэ хэлэтэй байһан буряад болон баргадууд олон зуун жэлэй турша да, бэе бэеһээ олон зуун километр холо һуужа, хэлэндэнь мүнөө үзэгдэдэг илгаанууд бии болоо юм.

ЯРЯАНАЙ ХЭЛЭНЭЙ ЕХЭ ТОЛИ

Монголой Арадай Республикада халха, буряад, дүрбэд, торгууд, урянхай, өөлэд, захачин, үзэмчин, барга гэхэ зэргын олон монгол яһатан амидаржа, тэдэнэй хэлэниинь халха аялгуунда (нютаг хэлэндэ) үндэһэлһэн ниитэ литературна хэлэнэй нүлөө ехээр үзэжэ, тэрээндээ улам ойртожо байгаа юм. Тиимэһээ тэдэ олон яһатанай нютаг хэлэнүүдэй баялигые бэшэжэ, тэмдэглэжэ абаха талаар Монголой шэнжэлхэ ухаанай академиин Хэлэ зохеолой хүреэлэнгэй хүдэлмэрилэгшэд олон жэлэй туршада ехэ хүдэлмэри хэжэ, арьбан ехэ материал суглуулаа. Мүнөө тэрэ материалдаа түшэглэн, «БНМАУ дахь монгол хэлний нутгийн аялгууны толь бичиг» гэжэ гурбан ботито томо словарь гаргажа эхилбэ. Энэ толиин эрдэмтэ хүтэлбэрилэгшэнь МНР-эй АН-ай гэшүүн-корреспондент профессор А. Лувсандэндэв, харин ахамад редакторнуудынь эрдэмэй доктор профессор Чой. Лувсанжав ба доктор Б. Ендон гэгшэд юм.

Һаяхан Улаан-Баатар хотодо Б. Амаржаргалай зохеоһон «Халх аялгуу» гэжэ нэгэдэхи ботиин хоер номой түрүүшынхиинь хэблэгдэбэ. Энэ 718 нюуртай. Энээндэнь мүнөөнэй монгол литературна хэлэнһээ зүрэетэй халха аялгуунай үгэнүүд түүжэ оруулагдаа. Жэшээнь, хүниие хүндэлжэ нэрлэһэн «бугай» гэжэ үгэ ороно, литературнаар энэнь «гуай» юм, халхада: Сандж бугай ирнэ, литературна хэлэндэ: Санж гуай ирнэ гэхэ мэтэ.

Түс толиин хоердохи ботинь «Ойрд аялгуу» гэжэ нэрэтэй байха ба тэрэниие Ж. Цолоо гэдэг эрдэмтэн зохеогоо. Энээндэнь дүрбэд, баяд, торгууд, урянхай, өөлэд, захчин зэргын нютаг хэлэнэй үгэнүүд оруулагдаа.

Толиин гурбадахи ботинь «Буряад аялгууны толь» гэжэ байха. Энээниие буряад гарбалтай эрдэмтэн Гоншогой Ганттогтох зохеогоо юм. Монголдо буряадууд олон нютагта, тусхайлбал, Дорнод, Хэнтэй, Сэлэнгэ, Булган болон Хүбсэгэл аймагуудта, мүн Буйр нуурай дэргэдэ, гадна Сүхэ-Баатар аймагта бөөн бөөнөөрөө һуудаг. Тиимэһээ буряадай олон нютаг хэлэнүүд тэндэ түлөөлэгдэнэ гээшэ. Эндэхи буряадуудай хэлэн ород хэлэнэй нүлөөндэ үнгэрмэ ехээр ороогүй тула хуушан баялигаа хадагалһаар юм. Жэшээнь, мориной жороо иимэ олон янзаар илгаруулагдана: хонин жороо, тэмээн жороо, тэлмэн жороо, уһан жороо, һөөг жороо, унаган жороо, ульгам жороо, һайбар жороо; харин «хатарха» гээшэ иимэ байдаг гэбэл: һэлэн хатарха, һээбэгэр хатарха, һулин хатарха, һомон хатарха, хайбан хатарха гэхэ мэтэ. Буряад хэлэнэй энэ баялигыень харуулха гэжэ автор оролдоо. Гадна эртэ урдын зохеолнуудай, мүн шэнжэлгэнүүдэй элдэб үгэнүүдтэй буряад үгэнүүд сасуулагдана.

«МЭРГЭН ТОЛИ»

Мүнөө МНР-тэ хуушан монгол хэлэн һэргээгдэжэ эхилээд, һургуулиин 7—8-дахи классуудта үзэгдэдэг, мүн тэрээн дээрэ ном һудар хэблэгдэжэ эхилбэ. Һаяхан «Эрдэнэт» гэдэг газетын хэблэлэй үйлэдбэридэ «Мэргэн толи» гэжэ хуушан монгол хэлээр, урданай жаншатай номой маягтайгаар хэблэгдэбэ. Хуудаһан бүхэнэй ара талада түс зохеол монгол (кирилл) үзэгүүдээр буулгагдажа, мүнөөнэй литературна хэлэндэ дүтэлүүлэгдэнхэй. Г. Гантогтох, Г. Даш, Чой. Лувсанжав, Д. Батхүү, Т. Бадамдорж гэгшэд тэрэниие бэлэдхэжэ хэблэбэ.

Энэ номой гүйсэд гаршагынь «Мэргэн толь хэмээх хүлгийн шинжийн судар» гэжэ юм. Энээн соо эрдэнитэ хүлэг морид хоорондоо ямар илгаатайб гэжэ хэлээд, түс түстаа тэдэ ямар бэлгэ шэнжэтэйб, тэдэниие яажа заһаха, һорихо хэрэгтэйб гэжэ тодорхойгоор хөөрэгдэнэ. Тусхайлбал, гүйгөөшэ морид Бүдүүн хүлэг, Хурдан гоё, Хатан хараа, Боро тураг, Холо хараа, Шоно хүлэг, Зүр хүлэг гэхэ мэтэ олон бүлэгтэ илгагдана. Жэшээнь, Боро тураг гэдэг моридой хэлбэринь ямар бэ гэхэдэ, толгойнь томо, хушууниинь ута, хүлынь нарин юм. Табан наһа хүрэтэр хашан бэшыень танихань бэрхэ, ехээр ташуурдахада үбдэхэгүй, нэгэ үдэр ябахада эсэхэгүй мооин болоно. Баһа хүнэй хэлэ мэдэдэг Зүр хүлэгэй хэлбэринь гэхэдэ, тэрэ бишыхан толгойтой, шобхо хушуутай, дэлһэн ба һүүлынь шэнгэн болоод ехэ гуятай, гансаараа ябахадаа хашан юм. Энэ морин унаган сагтаа наранай оротор хэбтэхэгүй байдаг юм. Тобшоор хэлэхэдэ, энэ ном хадаа монгол хүнэй олон зуун жэлдэ морин эрдэнитэй нүхэсэжэ, тэрэнэй һайхан шэнжэнүүдые мэдэжэ таниһанаа согсолһон дэбтэр мүн. Тэрэшэлэн энэ хадаа хуушан монголоор уншажа һураходо туһатай һудар болоно.

«ОРС-ХАЛЬМАГ КҮҮНДВРЧ»

1988 ондо Хальмагай АССР-эй ниислэл Элистэ хотодо иимэ гаршагтайгаар хэблэгдэһэн ном ородоор «Русско-калмыцкий разговорник» гэжэ болоно. Хальмагай Түүхэ, хэлэ бэшэг ба экономикын институдай хальмаг хэлэнэй таһагые даагша байһан, һаяхан сагһаа урид наһа барашаһан эрдэмэй кандидат Э. Ч. Бардаев болон В. Л. Кизюхаев гэгшэд энэ шухала хэрэгтэй номые 25 мянган хэһэгээр, долоо шахуу хэблэлэй хуудаһанай хэмжээнтэйгээр барлуулаа. Хүнэй элдэб олон ушарта гэр бүлэдөө, гудамжада гэхэ мэтэ харилсахадаа хэрэглэдэг хальмаг хэлэнэй үгэ болон мэдүүлэлнүүд энээн дотор темэ темээр үгтэнхэй. Жэшээнь, мэндэшэлэлгэ, уулзахадаа хэгдэдэг хөөрэлдөөн, танилсалга, урилга, түрэһэн үдэр, хүнэй шакап, колхоз, совхоз, ургамалнууд, овощ гэхэ мэтын элдэб олон темээр үгэ хэлэлгэнүүд эндэ харуулагданхай.

Гадна яряанай хэлэнэй энэ дэбтэртэ «Хальмаг-ород тобшо толи», хүнэй нэрэнүүд, мүн аман үгын абдарһаа абтаһан олон багахан хэһэгүүд («Жангарһаа» нэгэ таһаркай, хальмаг «йөрэлмүд» үреэлнүүд), магтаалнууд, таабаринууд, оньһон, хошон үгэнүүд, онтохонууд, даржаганүүр үгэнүүд («скороговорки»), мүн арадай болон мүнөөнэй хальмаг дуунууд үгтэнхэй. Тобшоор хэлэхэдэ, хальмаг хэлэнэй эгээл дээжэ зүйлнүүд үгтэжэ, түрэл хэлэеэ залуушуулай шудалхада, туһа хүргэхэнь дамжаггүй. Гадна энэл зорилгоор хальмаг хэлэнэй абянуудай болон грамматикын онсо зүйлнүүд тобшоор бэшэгдэнхэй. Тэрэшэлэн тайлбаритай хальмаг литэ бии. Тэрэниие хараад, хэн ямар жэлтэйб гэжэ дары мэдэхээр. Гадна хабтаһанайнь досоо талада энэл литэ ондоо маягаар, дүхэриг соо үгтэжэ, хэдыдэхи онууд ямар жэл байгааб гэжэ хараһаар элирнэ. Нүгөө хабтаһандань Хальмагай АССР-эй карта зурагданхай. Дэбтэрэй сэнгынь — 80 мүнгэн.

Л. ШАГДАРОВ,
БИОН-ой хүдэлмэрилэгшэ.

Хараа түсэбүүд

«Видеофильмын» ерээдүй

Мүнөө дэлхэй дээрэ 135 гаран миллион видеомагнитофон бии. Тэрэнэй нэгэ миллиониинь лэ СССР-тэ байна. Урдахи жэлнүүдтэ видеопродукци манай орондо нюусаар оруулагдажа, 10 шахуу мянга фильм болон видеопрограмма хүнүүдтэ доогуур худалдагдажа байгаа юм.

Тиин 1986 оной ноябрьтал «Видеофильм» гэжэ гүрэнэй Бүхэсоюзна эмхи байгуулагдажа, видеопродукци тарааха хэрэгые гуримшуулха гэһэн зорилго тэрэнэй үмэнэ табигдаа лэн.

Мүнөө совет лентэнүүдэй гаргагдадаг болоошье һаань, еһо буса аргаар ерэжэ байдаг гадаадын видеопродукциие олонхи хүнүүд хараха дуратай байна. Энээнһээ гадна хилэ шадар һуудаг 60 шахуу миллион хүн гадаадын фильмүүд болон теле-дамжуулгануудые хаража, эдэниие кассетэ дээрэ бэшэжэ абаха аргатай.

Эдэ нюусаар ерэжэ байһан видеопродукциие түрихын тулада «Видеофильм» иимэ юумэ хараална, дурадхана.

СССР-тэ видеопродукциин ниилээд үнэтэй хадань, фильмүүдэй тематическа программануудые, мэдээжэ режиссернүүдэй жэшээнь, Трюффо, Коппола, Абуладзе, Климов гэгшэдэй фильмүүдые урьһаар (кредидээр) худалдадаг болохые дурадхагдана.

Хожом хойшодоо видеокассетэнүүдые кинотеатрнуудта худалдадаг болохо еһотойбди. Жэшээнь, түрүүшынхеэ гараһан картина харамсаараа, хүнүүд тэрэниие худалдан абаха аргатай байха. Мүн тусхай программатай кассетэнүүд (жэшээнь, садоводуудта, автомобильда дуратайшуулда зорюулжа) гаргагдадаг болохо. Мүн элдэб баян музейнүүд тухай картинанууд байха.

Тэрэшэлэн «Видеофильм» гадаадын оперо, баледүүдые буулгаһан фильмүүдые гаргаха. Гадна һургуулиин гол предмедүүдээр һуралсалай видеопособинуудые, мүн союзна республиканууд национальна хэлэнүүд дээрэ элдэб олон янзын программануудые буулгахаар түсэблэгдэнэ.

Энээнһээ урагша ороной олон кино болон телестудинууд «Видеофильмын» захилаар фильмүүдые буулгажа үгэдэг байгаа. Харин мүнөө «Видеофильм» өөрөө картинануудые буулгажа эхилбэ. Жэшээнь, «Зойкина квартира» гэжэ Михаил Булгаковай зүжэгөөр фильм буулгагдажа байна.

«Видеофильм» гадаадын партнернуудтай нягта харилсаатай болохые эрмэлзэнэ. Жэшээнь, Англиин кинобизнесменүүд залуушуулда зорюулжа, хурса һонин сюжедтэй олон фильм хамтаараа байгуулая гэһэн дурадхал оруулаа. Япон партнернууд «Эрээн гүрөөһэнэй арһа нэмэрһэн баатар» гэһэн Шота Руставелиин поэмээр фильм хамта габия гэжэ дурадхаа. Мүн Троя хотые важа олоһон тухай совет-турциин фильм табиха түсэбтэйбди. Европын болон бусад фирмэнүүдтэй хамтаран, хэдэн эстрадна видеопрограмма табиха түсэбтэйбди. Англи, Америкэ болон Франциин фирмэнүүд хамтын студинуудые байгуулая гэжэ дурадхана. Эдэ дурадхалнууд мүн лэ зүбшэн хэлсэгдэжэ байнхай.

«Видеофильм» кино харуулха өөрын сеть байгуулха хүсэлэнтэй. Видеобарнууд хүдэлжэ эхилэнхэй. Гадна жэлэй һүүл болотор мянган видеосалон нээгдэхэ юм.

Мүнөө «Видеофильмын» каталогта 900-гаад программа бии байна. 1990 оной эсэс хүрэтэр манай нэгэдэл жэлэй туршада 100 часай, харин 1995 ондо 300 часай продукци гаргадаг болохо юм.

(ТАСС).

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

Африкан БАЛЬБУРОВ

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 22—28-дахи номернуудта).

Манай жаргалтай hайн байдалые үзэжэ, хаража, тэрээн тухайгаа урмашан хэлэhэн ондоо хүнүүдшье олон лаб даа.

Республикадамнай промышленностиин бии болоhон тухай, тэрээнэй үндэhөөр арад зоноймнай байдал hүүдэлэй hайжарhан тухай домоглоhон энэ бүлэгөө би ехэ боргон hарада зорюута оруулааб. Минии арадай мүнөө үедэ хэжэ байhан айхабтар hаруул hайхан, бурьялма ажал хүдэлмэриие хабарай эхин hаратай жэшэнэб. Юундэб гэхэдэ, арад зоноймнай хүгжэлтэ, жаргалта байдалынь хэбарай хүсэтэ урасхал мэтээр үнэхөөрөө харьялжа, минии арадэй ажабайдал халима дүүрэн уhатай гол мүрэн шэнгеэр урдажа, коммунизм гэжэ нэрэтэй оксан далайда, шудхэржал!

БАГА БОРГОН

Гурбадахи бүлэг

Апрель hара бага боргон hэра гэжэ нэрлэгдэдэг. Иигэжэ буряад зон эртэ урда сагhаа хойшо энэ hарые нэрлэдэг байhан юм. Бага боргон hарада саhан бүхыдөө хайлажа, hалаhан бэйдэг. Республикымнай урда аймагуудта хабарай тарилга энэ үедэ түлэг дундаа ябуулагдадаг. Гэбэшье бага боргон hарада хүнүүд балай дуратай бэшэ юм. Олонхи ушарта хабарай хара hалхин харата муухайгаар үлеэхэ. Иигэжэ шиг нойтон тэрэ саанаа бага газарые хатаажархихаар аашалха. Манай эндэ үбэлдөө саhан мүртэй ородоггүй ха юм.

Нэгэтэ газар тарялангай талаар нэгэ томо эрдэмтэнэй хэлэhэн үгэ шагнаха ушар болоо hэн. Тиин тэрэнэй хэлэhэн зарим үгэнүүдые ойродоо хэзээш мартахагүйгөөр хадуужа абаа бэлэйб:

— Хүдөө ажахые хүтэлхэ дэлхэйн дүй дүршэл нэгэ иимэ жэмэ ehо бии болгоhон байна. Жэл соо гурбан зуун миллиметрhээ бага хэмжээнэй шиг нойтоной унадаг газарта таряан ажал эрхилжэ болохогүй. Иимэ газартэ талха таряа ургуулхада олзотойшье байхагүй.

Бидэ байгаалиие мэдэлдээ абажа байнабди, байгаалиин байдалые хубилгажа шадаабди гэжэ байжа хэрэгтэйшье, хэрэггүйшье газарта ямаршье үндэhэ баримтагүйгөөр бэшэдэг журналистнууд байдаг. Тэрэ эрдэмтэн химэрхүү дүрим ehо бии юм гэжэ зүбшье хэлэhэн байгаал гэшэ ха. Теэд тиимэ ehо гүрим хаана хэн зохеогоо юм? Зүгөөр мал үсхэдэг минии элинсэг хулинсаг буряадууд, манай энэ нютаг уруу нүүжэ ерэhэн ородууд, илангаяа талха таряа ургуулхадаа айхабтар бэрхэ шэмээшэгүүд манай энэ Байгалай үмэнэхи хизаарые, манай Буряадай газар дайдые сүл губи болохо байhан газар гэжэ хэзээшье тоолохогүй гэжэ би hайн мэдэнэб. Тиигэжэ тоолохогүйhөө гадна, энэ газар дээрэ талха тарянай хэрэг эрхилхэдээ, паар хахалха ehотой гэhэн тон hонирхолтой hургаал нэбтэрүүлhэн байна бшуу.

Манай республикын Загарайн аймагта талха таряа ургуулха айхабтар бэрхэ мэргэжэлтэй шэмээшэг тарясашан Серапион Киселев байhан юм. Тэрэ аймшагтай багжагар бэетэй, hахалтай, үсөөн үгэтэй хүн hэн. Хүнэй зан абариие мэдэхын түлөө нэн түрүүн энэ хүн ямар юумээр hонирходог бэ, ямар юумэндэ үнэн зүрхэнhөө шунадаг, хүсэ шадалаа зорюулдаг бэ гэжэ тодорхойлдог заншалтай хүм. Анха түрүүшынхээ Серапион Кирилловичэйдэ ошоhоноо хэзээшье мартахагүйб. Гэрэйнь дүтэлхэдөө, урда тээнь хараа үзөөгүй юумэеэ хаража, гайхахын ехээр гайхан, хаалга үүдэнэйнь хажууда хүдэлжэ шадахаа болин, зогсожо байгаа hэм. Юуб гэхэдэ, хаалга үүдэниинь айхабтар hайхан hиилүүртэй байгаа бшуу. Иимэ hайханаар бүтээгдэhэн hиилэмэл шэмэглэлтэй хаалта үүдэ урда хойноншье хараагүй хүн ябааб.

— Гоё гү?—гэhэн бүдүүн абяан арадам дуулдаа hэн. Иигэжэ Серапион Киселевтой танилсаа бэлэйб. Энэ хүн тухай, энэ хүнэй ажал хэрэг тухай хэды ехээр бэшэгдээ, хэды олон үгэ хэлэгдээ гээшэб. Социалис Ажалай Герой Серапион Киселев үнэхөөрөө арад зоной дунда мартагдаагүй үлэхэ ehотой хүн гээшэ. Тэрэнэй хэлэhэн хэрэг хэзээдэшье мартагдаха ehогүй. Юундэб гэхэдэ, хэhэн бүтээhэн юумэниинь манай республикада, манай Байгалай үмэнэхи нютагуудта ашатай туhатай байна бшуу. Би энэ хүниие hайн мэдэхэ hэн хойноо тэрээн тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэхэ hанаатайб.

Модоор айхабтар hайханаар hиилэhэн хаалга үүдэ хэдэг уран дархан байhанаараа суурхаа hаань, хүнүүд Серапион Киселевые алтан гартай хүн, гоё hайханиие сэгнэдэг, арюун hайхан шэмэглэлые өөрөө бүтээжэ шададаг хүн гэжэ хүндэлхэ байгаа. Теэд Серапион Киселевой бүхы наhанайнь гол хэрэг гээшэ шэнжэхэ шэнэхисын айхабтар үндэр тогтууритай ургаса ургуулха гэhэн бодол, хүсэл, оролдолго байгаа бшуу. Теэд үндэр ургаса абажа шададагшье байгаа. Тэрэ өөрынгөө звенодо ямаршье үрэжэлгүй жэлнүүдтэ, хэдышье ган гасуур жэлнүүдтэ баян ургаса ургуулдаг hэн.

— Багахан шиг нойто унадаг газарта талха таряа ургуулhанай үрэгүй, тиимэ газарые сүл губи болохо байhан газар гээшэ гэжэ тоолохо зэргэтэй гэжэ нэгэ эрдэмтэн хэлэhэн юм, та юун гэжэ hанаха байнабта?—гэжэ Серапион Киселевhоо асуугаа бэлэйб. Суута тарясашан минии асуудалые бодожо, ниилээд удаан дуугай hууба.

— Юун гэхэ юм даа,—гэжэ hүүлээрнь зэрэлгүйхэнөөр дуугарба.—Гансата харюусахань бэрхэтэй байна. Бидэ гурбан зуун жэлэй урда тээ энэ газарта нүүжэ ерэhэн зомди. Ерэхэдээ бидэнэр энэ газарые үзөөд, hайн байгаа hаань—байрлаха, бирагүй газар hаань—hөөргөө зөөжэ ябашаха гэжэ ерээ бэшэ hэмди. Манниешни, дүүтэн, иишэ намнажа асараа юм, гэр бүлөөрөө бидэ сүлэлгэдэ ерэhэн зон гээшэбди. Шадаа hаа, эндэ ажаhуу, үгы hаа, хосоро гэжэл иишэ эльгээhэн байгаа! Тиигээд лэ, дүүтэн, бидэ энэ газартай танилсажа, хайшаа, ямар юм гэжэ шэнжэлжэ, үзэжэ эхилээ бэлэйбди. Эндэхи газарай хүрьhэн гээшэ, дүүтэн, бэшэ ондоо газарай хүрьhэнhөө тад ондоо юм даа, жэл бүхэндэ нэгэл хэмдээ, тэрэл зандаа байдаггүй. Эндэхи газар гээшэ hамга басагад шэнги эрхэмхэй, тумархуу юм. Теэд hамга басагадта хэн сухалдагша hэм? hамга басагад гээшэмнай эрхэмхэй байха гэжэ түрэhэн зон ха юм. Харин эрэшүүл тэдэнэй ая дааха ehотой. Тэрэ эрдэмтэншни шиг нойтон тухай тон зүб хэлэhэн байгаал даа. Эхэнэр зоной эрэ хүнгүйгөөр, эрэ хүнэй эхэнэргүйгөөр хагдаржа, гансал үүр сухал болошодогтол адли, газар гээшэмнай шиг нойтогүйгөөр хатажа, нэгэн гэбэл, хара шорой болон үрхирхэ, үгы hаа, шулуун шэнги үрэжэлгүй болошохо гэжэ ямаршье тэнэг хүн мэдэхэ юм лаб даа.

Хэрбээ газарые шиигтүүлээгүй hаа, юушье ургуулхагүйш. Би миллиметрэй талаар балай юумэ мэдэдэг хүниинь бэшэб, бороогой ороходо, саhанай хайлахада газарнай хэды шэнээн шиг нойто абанаб гэжэ тоолоогүйб. Зүгөөр минии үбгэ эсэгэнэр нэгэл удхатай байдаг хадань, эндэхи газарые паар болгон хахалдаг байгаа гэжэ hайн мэдэнэб. Дүүтэн, паар гээшэмнай шухалал зүйл ха юм даа. Тарясашан гээшэ энэ хэрэгтэ хэды ехэ хүсэ шадалаа гаргана гээшэб. Паар хахалхадаа, миил хахалха бэшэ, хоёрлохо ehотой ха юм. Заримдаа гурбадахияашье хахалдаг. Нэгэшье моносогор шоройн байхагүйгөөр жэгдэлжэ борнойлхо зэргэтэй. Манай үбгэ эсэгэнэр эндэхи газарые эгээл иигэжэ элдүүрилдэг байгаа. Ямаршье газар hаань тарясашан хүн гээшэмнай тэрэнээ зэмэлдэг бэшэ, харин хайшан гэжэ энэ газарые ашаглаха гээшэб гэжэ туршажа үзэхэ, элдэб арга хэрэглэхэ ehотой юм. Гансал эрдэмтэд тиихэдэ мүн тэнэг хүнүүд лэ газарые муушалдаг, сүл губи болохо байна гэжэ элдэб муухайгаар нэрлэдэг гээшэ лаб даа. Паар хахалхаhаа гадна, бидэ үшөө нэгэ иимэ юумэ ойлгоо hэмди. Тэрэниие манай эндэхи хани нүхэд — буряадууд хэлэжэ үгөө hэн. Үрхын нүхэнэй олон газарта газар бү хахала гэhэн үгэ бии юм. Үрхэ гээшэмнай ямаршье бороотой жэлдэ норохогүй газарта нүхэеэ малтадаг амитан бшуу. Тиигээд лэ иимэ урданай ehодо этигэнгүй, зариман тиимэ тэгшэ сүл газарта хорхойтоо ха юм. Тиигээд лэ хүү хахалжархео бэлэй. Хоёр-гурбан жэл болоходо, тиимэ газарhаа ургаса гарахаяа болишоо hэн даа. Тиимэ яндан хүүрай газар миил тооhон болоод үрхирдэг байгаа. Энээниие манай эндэхи үни бутарма газар гэжэ нэрлэдэг. Бидэ үрдань иимэ газарые хахалдаггүй бэлэйбди. Тарясашадай хүсэн юуи ехэ байхаб даа. Гурбан жэл удаагаар хахалжа, хоёр ургаса абаад, тэрэ газараа зайлсаруулжархиха гээшэ манда, тарясашадта, баримшатай бэшэ бшуу. Юрэдөө зүмбараанүүдай байрладаг газарые хахалжа, хүсэ шадалаашье, hан зөөриеэшье дэмы гаргаhанай хэрэг юу байхаб. Тиимэhээ манай эндэхи тала дайда мүнөөшье болотороо ойроо хүртөөгүй үлөө юм. Саашадаашье ойронь хүрэхэгүйбди. Бэлшээриин газар хэрэгтэй ха юм — колхозоймнай хонин hүрэг бэлшэг лэ. Ямаршье hайн сабшалан дээрэ байдаггүй, эгээл хонидой таргалхада хэрэгтэй, айхабтар шанертай үбhэ ногоон бэлшээриин газарта ургана ха юм. Эндэхи газарай эртэ урдын эзэд-буряадууд иимэ юумэ мэдэхэ байгаа бшуу. Манай хүршэнэр-буряадууд аяар Христос бурханай бүри мүндэлөөгүй байхаhаа хойшо энэ газар дайдада ажаhууhан хадаа, ехэл юумэ мэдэхэ болоhон байгаа даа.

Серапион Кирилловичэй хөөрэхые шагнажа hуухадаа, хүнтэй хайшан гэжэ хөөрэлдэхэ ehотойб гэжэ «Правда» газетэдэ манда заадагыень hанаандаа оруулаа hэм. Юрын хүнүүдтэй тон эгээлэйхээр хөөрэлдэжэ, этигэл найдабаридань хүртэхэ, хамаг сээжэ доторойнь бүхы нюусгайе хөөрүүлжэ абаха ehотой юм гэжэ манниие hургадаг бэлэй. Иимэ hургаал Алексей Иванович Колосовhоо абаhан хүм. Би тиихэдэ «Правда» газетэдэ хүдэлмэрилхээ бэеэ бэлдэжэ, Москвада hорилго хэжэ, hургаал абажа байгааб. Тиин Алексей Ивановичтой Колосовтой хамта намайе Калининай область командировкодо эльгээхэ гэбэ гээшэ. «Правда» газетын харюусалгата секретарь байhан Михаил Федорович Ильичев намда командировочно үнэмшэлгэ hарбайхадаа, иигэжэ хэлээ бэлэй:

— Алексей Иванович Колосов гээшэ аймшагтай ехэ мастер мүн. Журналистнууд болон уран зохеолшод гол түлэб хүниие шэнжэлхэ үялгатай ха юм. Харин Колосовой очеркнууд хүдөө нютагта ажаллажа байдаг манай үеын хүнүүдэй түхэл маягые, сэдьхэл зүрхые тодорхойлhон уран hайханай шэнжэлгэ мүн болодог.

Манай оронойй аhан бэрхэ очеркисттэй хамта командировкодо ябажа, юу хараhан үзэhэнөө эндэ бултыень хөөрэхэ гэнэгүйб. Алексей Иванович Колосов мүнөө хэрэглэгдэдэг «хүдөө нютаг тухай бэшэдэг уран зохеолшо» гэhэн нэрые ехэ магтаал гээшэ гэжэ хүлеэхэ байгаал даа. Тиихэ үедэ Колосов иимэ нэрэ дуулаха аргагүй байгаа, юуб гэхэдэ, городой журналистнууд болон уран зохеолшод хүдөөгэй байдалда иимээр хандагшагүй hэн. Тиихэдэ командировкодо ябаhан үеэ гайхалтай hайхан дурасхаал болон, сэдьхэл зүрхэндэм үлэнхэй. Зүгөөр эндэ гансахан ушар байдал дурсаха дурам hүрэнэ. Алексей Иванович очерк бэшэхэ гэhэн хүнтээ хөөрэлдэхэдөө, шүлэгөөршье, прозооршье магтуулан алдаршаhан журналистын гэхэ гү, али корреспондентын блокнодые нэгэтэшье хэрэглэнэгүй гэжэ адаглаа hэм. Алексей Иванович хүдөөгэй хүнүүдтэй тамхилжа байжа, тон юрынхеэр хөөрэлдэдэг, түб хотоhоо ябаhан хүн гээшэб гэжэ ямаршье түхэл маягаараа мэдүүлдэггүй hэн. Колосовые харахада, эсэжэ зүдэршэнхэй хүнэй түхэлтэй байха. Харин хөөрэлдэжэ байhан хүниинь баhал тиимэ шэнжэтэй ха. Эдэ хоёр наhатайшаг, эсэнтэhэн маягтай хүнүүд урда урдаhаа хаража, столдо hуугаад, үүр сайтар хөөрэлдөө агша бэлэй. Тиихэдээ Алексей Иванович блокнодтоо нэгэшье үгэ бэшэжэ абаагүй hэн. hүүлдэнь би энээн тухайнь Колосовhоо hураба гээшэб. Тиин хэдышье олон жэлэй үнгэрхэдэ хэзээдэшье мартахагүй харюу дуулаа hэм.

— Хэрэггүй юумэл даа,— гэжэ Алексей Иванович миин юрэ хэлээ агша hэн.— Хармаанhаа блокнот, авторучка гаргахадашни — хөөрэлдэжэ байhан хүншни тад ондоо болошохо. Хамаг сэдьхэл бодолоо хүү саанаа нюугаад, «Правдын» түрүү бэшэгэй хэлээр шамда хөөрэжэ орохо. Урданай сагта мүрдэгшэд гү, али бэшэ ондоо дээдэ зэргэтэй стол дээрэ саарhа, бэхэ табяад, тарясашадые мүшхэдэг байгаа ха юм. Тарясашад иимэ юумые үе наhаараа хадуужа ябаhан, аша гушанартаа захиhан, зааhан байна бшуу. Урдаа саарhа табиhан хүнhөө айдаг заншалынь мүнөөшье үлэнхэй.

Тэрэ гэhээр би хүнтэй хөөрэлдэхэдөө, заяандаашье саарhа гуурhа гаргадаггүйб. Мүн хүнэй хөөрэhэн юумые мартахагүйгөөр бэеэ hориихой хүм. Имагтал хөөрэлдэhэн хүнтээ баяртай гэлсэжэ тараhанайнгаа hүүлээр, хэрэгтэй болохо зүйлөө блокнот дээрээ бэшэжэ абагшаб. Хүнүүдтэй хөөрэлдэхэ, хэлэhэн туhатай зохид бодолыень хадуужа абаха гээшэ бэрхэтэй хэрэг юм даа. Би өөрынгөө дүй дүршэлөөр мэдэнэб. Зүгөөр энэмнай тон шухала, тон хэрэгтэй юумэн ха юм.

— Бидэ, шэмээшэг тарясашад, талха таряа ехээр ургуулха гэжэ элдэб оролдолго гаргаабди, энэ тэрэ туршалга хэды үзөөбди, теэд мүртэй үрэ дүн түйлажа шадагдаагүй, хүшэр хүндэ байдалhаа гаргагдаагүй. Юрэдөө, hанаад, дурсаад үзэхэдэшье, хүшэр хүндэ даа! Паар хахалалган гээшэмнай манаа абараа бшуу даа. Мүнөөшье энэ паар манда туhална. Гэбэшье энэ паарнай манай бүри үни сагта, колхозой тогтохоhоо, оньhон машинын бии болохоhоо бүри урда сагта манай олоhон ойн газарта хаана хүрэхэ hэм даа. Нээрээл, дүүтэн, паар гээшэ ойн газарай шэгшыдэньшье хүрэхэгүй! Ойн газарые ши хараа hэн гүш? Тэрэмнай аймшагтайл hайн хүрьhэтэй газар бшуу даа. Талха тарянай ургаха гээшэнь гайхалтай байгаа — зүрхэ сэдьхэлээ урма баяраар халяагша hэмди! Ямаршье ган гасуур гээшые мэдэдэггүй бэлэйбди. Теэд лэ ойнгой газар үтэ наhагүй байшаба бшуу даа. Тэрэ ойн газарай хайратайш гээшэнь аргагүй юм даа. Ойдо газартай болохо гэжэ хүлhөө гаргаан хүдэлөөгүй хүн, түгсүүлнүүдые малтажа хаяагүй, шулуу сүглүүлжэ, газар сэбэрлээгүй хүн юу мэдэхэб даа. Хожомынь тэрэ ойнгоо газарые орхихо баатай болоhон тэдэ тарясашад хэды ехээр гашуудаhан, мүүдаhан байнаб! Оймнай газар гээшэ алтан лэ газар hэн даа! Ойн тиимэ газарые элдүүрилэн ашагладаг тэрэ саг үнгэрэшоо бшуу. Яахадааб гэхэдэ, тэндэмнай тэбхэр тэбхэрхэн газарнууд байгаа ха юм. Ойн соорхойдо гү, али ойн захада үндэр газарта байhан тэрэ талмайда мүнөөнэй комбайнаар хүрэхэhөө байха, мореоршье арайхан гэжэ хүрэгдэдэг hэн даа. Тиимэ талмайн түлөө, тэрэ талмайе тарянай газар болгохын түлөө хэды ехэ тэмсэл хэгдэдэг байгаа гээшэб. Газарай хүдэлмэриие халтал hулэдхэа hааш бургааhа модон ургашахал. Тиигээд лэ ойн газар элдүүрилхэ аргагүй болоходоо, гансахан паар хахалаад, баhа юумэнэй урда ошожо шадахагүйбди гэжэ бодобо гээшэб. Нэгэл шэнэ юумэ hанаха хэрэгтэй даа. Тиин ниилээд удаан шэбшэhэнэйнгээ hүүлээр нэгэ иимэ арга hанабаб. Тэрэмнай юуб гэхэдэ, газар уhалха хүдэлмэри бшуу. Гансахан огородой газар уhалха бэшэ, мүн тарянай газар уhалхада яаха юм?

Би толгойгоо дохисогоон Серапион Кирилловичэй хөөрөөе анхаралтайгаар шагнан hууноб. Тэрэнэй хөөрэхэдэ, hаалта хэжэ гү, али ондоо асуудалаар hамааруулжа оройдоо болохогүй ха юм.

— Манай хизаар нютаг шэрүүн уларилтай ха юм даа. Эгээл тиимэhээ Байгалай үмэнэхи газар дайда гэжэ нэрэтэй бшуу. Манай эндэ юhэн hара соо үбэл байдаг, бэшэниинь бултадаа зуун — гоёл ха юм даа!— гэжэ наадалдаг зомди. Хэды тиимэшье hаань, манай эндэхи газар дайда хэмжээлэшэгүй ехэ ургаса үгэжэ шадаха байна бшуу. Зүгөөр баян ургасын түлхюурые гартаа батаар адхаха ehотой! Оршон тойрониие харыш даа. Хаа хаанагүй үндэр хаданууд байна бээ? Теэд манай хада уулануд бэшэ тээхидэл хооhон нюсэгэн бэшэ — ой модоор бүрхөөгдэнхэй бшуу. Энэмнай юун гээшэб? Энэмнай газараа уhалха уhыемнай химгадажа байдаг баялиг бшуу. Хада уулаарнай, хүбшэ ой соогуурнай хэды ехэ саhан ородог бэ! Саhан хайлажа, хабартаа хэды олон гол горхон урданаб! Тиихэдэ ой соохи жалга hужаагуудhаа булагууд гаража, гол горхон болон урдана ха юм. Тиин манай тала дайдаар хэды олон жэжэ, томо голнууд урдаха гээшэб! Үдэ мүрэн аяар Яруунада эхиеэ абана. Худан, Хэжэнгэ голнууд Үдэ мүрэндэ шудхаран ороно. Тээгдын хадаhаа эхиеэ абаhан Хүрбэ гол мүн лэ Үдэ мүрэнтэй ниилэнэ. Эдэ олон мүрэнүүд бултадаа манай аймагай ха юм. Эдэ гол мүрэнүүдэй уhаар тарянайнгаа газарые уhалхадамнай яаха юм? Буряадууд эртэ урдаhаа наашаа ханааб татажа, сабшалангаа уhалдаг байгаа ха юм. Бүри урданай, аяар табан зуун жэлэй үеын хүүшаршаhан ханаабууд Буряадай газар дайдада бии юм гэлсэдэг лэ. Тиимэ ханаабаар яахадаа миил гансал сабшалан уhалха юм! Тиигээд лэ өөрынгөө hанал бодолые зарим хүнүүдтэ хэлэжэ, хөөрэжэ үгэбэ гээшэб. Ши партийна хүн хаямши даа, энэ шухала хэрэгээр хэнтэй хөөрэлдөө hаа, дээрэ гээшэб гэжэ ши мэдэнэш. Тиигээд лэ тэрэ үедэ манай аймагта райкомой нэгэдэхи секретарь хүдэлмэрилжэ байhан Роман Савельевич Сафронов минии хэрэгые дэмжэбэ бшуу. Би тиин звено байгуулжа эхилбэб. Ямар хүнүүдhээ звено байгуулаа гэжэ hананаш? hамга басагад звенодом ороо hэн. Хүндэтэ нүхэрни, юундэ звенодоо гансал эхэнэрнүүдые абаабши гэхэдэ, гэргэд гээшэмнай эгээл ажалша зон ха юм. Эхэнэрнүүд гээшэшни ямаршье халуун хаhада, ямаршье hайндэртэ архи тамхи уужа, харгыhаа хадуурхагүй, үгэ дууласатай гээшэнь аргагүй, бүхы юумэнэй хүү шиидхэгдэшөөд байхада, энэ тэрэ юумые дурадхажа ябажа гүйхэгүй, дээрэлхэхэ ехээрхэхые мэдэхэгүй, шадал шэлээгээрээшье эрэ хүнhөө дутахагүйл. Иимэл зонhоо би звеногоо бүридхөө бэлэйб.

Иигэжэл республикымнай суута тарясашан Социалис Ажалай Герой Серапион Кириллович Киселев өөрынгөө ажалай нюусгайе намда тайлбарилаа бэлэй.

Бага боргон hара... Эртэ урдандаашье, мүн бүри hая болотороошье, манай жэнхэни тала дайдада колхоз, совхозуудай тогтожо, эндэхи байдалые машина болон тракторай хубилгатар энэ hарамнай манай Байгалай үмэнэхи нютагай ажалшадта хүшэр хүндэ hара гэжэ тоологдодог байгаа. Бидэ Серапион Киселевой гансахан лэ Шэнэ-Бэрээн гэдэг тэрэнэй томохон шэмээшэг нютагта оршодог тарялангай газар, сабшалан дээгүүрнь яhала ябаhан байнабди. Тэрээнhээ гадна Доржо Цыремпилович Цыбикжаповай түрүүлэгшээр хүдэлмэрилдэг Карл Марксай нэрэмжэтэ колхозойшье газар дээгүүр тиихэдэ ябаhан байнаб. Энэ колхозой мүнөө хүгжэhэн гээшэнь аргагүй юм!

(Үргэлжэлэлынь удахадахи номерто гараха).

БАГАШУУЛ ТУХАЙ ЕХЭ ХӨӨРЭЛДӨӨН

СССР, КНР-эй ба МНР гурбан гүрэнэй монгол хэлэтэнэй хүүгэдэй табан журналай эмхидхэгшэд болон хүүгэдэй уран зохеолшодой «дугуйлан» конференци манай Улаан-Үдэ хотодо хэдэн үдэр соо үргэлжэлжэ, ехэ һонин хөөрэлдөөн болобо. Энэ ехэ суглаан шэнэ үеын шэнжэтэйгээр үнгэрһэн аад, тон үрэ ехэтэй байгаа гэжэ һанагдана. Тусхай бэлдэгдэһэн ута унжагай элидхэлнүүд шагнагдаагүй, харин шэрээ тойрон һуужа, дүршэлөө хубаалдан, сэдьхэлээ дэлгэн бага хүүгэдэй түрэлхи хэлэ бэшэгэ, уран зохеолоо шудалха хэрэгтэ хүүгэдэй журналнуудай дүүргэхэ үүргэ тухай һонин дэлгэрэнгы хөөрэлдөөн болоо бшуу. Үни холын гарадаг, эхын һүтэй монгол хэлэнһээ таһараагүй, арадайнгаа аман үгын баялиг дээрэ тохонижон тэнжэһэн, баян түүхэтэй, зузаан немтэтэй, дүршэлөөр баян Үбэр Монголой «Соморлиг» журнал бултанине һонирхуулба, олон ушарта жэшээ харуулан тодорбо гээшэ ха. Халха монголой «Оюун түлхюур» мүн үнинэй журнал, хуушан монгол бэшэгээ орхижо, ород алфавидта орожо, олон шухала юумэеэ гээһэн болобошье, мүнөө хуушан монголдоо шууд орожо, һайн жэшээ харуулжа эхилһэн байна. Мүнөө жэлэй гурбадахи журналаа хуушан монголые шудалха хэрэгтэ сүм зорюулжа, үзэглэл болон уншаха юумэ үгэһэниинь һонирхолтой байба. Манай «Хараасгай» журналай дүү болохо «Баир» журнал һонин зохёолнуудаа олоной дунда алдаршажа байһан тухай редакторынь Санджиев Николай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ хабаадагшадые һонирхуулба. Энэ конференцидэ уран зохеолшод, багшанар хабаадажа, һанамжануудаа хэлэһэн байна. Украинын хүүгэдэй журналай редактораар 25 жэл соо хүдэлжэ, энэ журналые алдартай болгоһон хүүгэдэй мэдээжэ уран зохеолшо, мүнөө РСФСР-эй Уран зохеолшодой холбооной хүүгэдэй уран зохеолоор ажалладаг Б. И. Чалый, манай ороной «Детская литература» журналай редакторай орлогшо И. Г. Нагаев гэгшэд халуунаар хабаадажа, ехэ туһа үзүүлээ. Энэ конференцидэ хабаадагшад хүдөө нютагуудаар ябажа, хүүгэд түрэлхидтэй уулзаһан, тэдэнэй дунда ажалаа үргэлжэлһэн байна. Манай хүүгэдэй уран зохеолшо Б. Абидуевай тоонто нютаг Оронго ошожо һонирхолтой уулзалга үнгэргөө. Республикын нэгэдэхи интернат һургуулиин зунай амаралтын лагерь ошожо, ажал байдалтайнь танилсажа уулзаа. Хэбэд номин Хэжэнгэ ошожо, Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ музей хаража, уншагшадтайгаа уулзаба. Хэжэнгын эхин Хөөрхэ нютаг ошожо, хүүгэд түрэлхидтэй ехэ уулзалга болоо. Клуб сооһь олоной урда буряад, монгол, үбэр монгол, хальмаг, украин, ород хэлэнүүд дээрэ үреэл үгэнүүд, уран шүлэгүүд зэдэлбэ. Хөөрхынхид холынгоо хүндэтэй айлшадые хэдэн хазаар морёор угтажа ехэ баярлуулба. Мүн Хужартынгаа хойморто, Улаан хадынгаа бооридо шэнэһэн модоор сэргэ зоожо айлшадаа буулгаа. Энэ ушар агта хүлэг унаатай монгол угсаатан айлшадта ехэ һайшаагдаба. Энэ сэргэдэ бүхы айлшаднай гараа моторлобо. Табсан дээрэнь хашарһан мүнгэнүүдые табижа, нютагай арад зондо удхата үреэлнүүдые амалба. Аха заха ород арадаймнай түлөөлэгшэ И. Г. Нагаев, «олон нютаг оронһоо ерэһэн аха дүү айлшадаа ехэ гоёор угтабат. Энэ сэргэ «Хани барисаанай сэргэ» гэжэ нэрлэе» гээд баруун гараа дээрэ үргэбэ. Бултадэмжэжэ, альга ташалган боложо сэргээ тойрон хатар наадан болобо. Нютагай шүлэгшэ Дансаран Доржогутабай нютагайхидайнгаа зүгһөө баяр хүргөөд хэлэбэ: энэмнай ехэ гүнзэгы удхатай юумэ боложо байна. Таанадаа угтажа зооһон сэргэдэмнай «Хани барисаанай сэргэ» гэжэ нэрлэһэнтнай ехэ һайхан байна. Ингээд лэ нангин газарнууд хүнэй сэсэн ухаагаар байгуулагдадаг гээшэ. Бидэ намар һургууляараа ерэжэ, һурагшадтаа таанарайнгаа хэлэһые дамжуулхабди. Жэл бүри эндэ уулзалга үнгэргэжэ байхабди. Ерэһэн айлшадаа эндэ урижа байхабди гэжэ мэдүүлбэ.

Хойто үдэрынь номин Байгал далай ошожо, орон нютагаймнай һайханиие үргэлжэлэн уран зохеолшын хурса нюдөөр хараба. Уһанаймнай һайханиие хүртэн амсаба. Эдэ бүхы айлшаднай манай хүүгэдэй журнал —«Хараасгайда», хүүгэдэй уран зохеолшодто ехэ туһа нүлөө үзүүлбэ. Хүдөө нютагуудаар аяншалжа байгаалиин гоё һайханиие нюдөөрөө хараһаниинь, хүүгэд болон түрэлхидтэй уулзажа хөөрэлдэһэниинь айлшадтамнай баһа ехэл баялиг болон хүлеэгдээ гээшэ. Шэнэ һонин зохеолнуудые бэшэхын шэнэ хүсэ зориг олгоо бэзэ.

Цокто НОМТОЕВ.

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

Июлиин 24-дэ болон 31-дэ Улаан-Үдэдэ Вильнюсһээ тусхай рейсээр экспедици ерэхэнь. Тэрэнэй бүридэлдэ 40—50-яад онуудта репрессидэ ороһон хүнүүдэй түрэлхид [Литвада ажаһуудаг] оролсоно. Загарайн, Хоринн районуудай, Улаан-Үдын дэбисхэр дээрэ хүдөөлүүлэгдэһэн дүтынгөө хүнүүдэй хүүрнүүдые нютагаа абаашаха зорилготойгоор Литвагай эрхэтэд ерэбэ гээшэ.

«Мемориал» гэжэ бүлгэмэй правлени республикын хүн зондо хандажа, экспедициин гэшүүдтэ туһалхые гуйна. Имэ телефоноор хандагты: 3-28-84 [Улаан-Үдын ТВ-гэй студи].

ХАБ ЗАГАҺАН ЮУНДЭ ХОСОРНОБ?

Эдэ болон бусад асуудалнуудаар һонирхобол, хэблэлэй байшанда июлиин 24 болон 25-да 16.00 сагта конференц-залда ерэжэ, Даниин түрүү эрдэмтэд-биологуудай лекци шагнахадатнай болохо.

Тор Носретрандерс, Ларс Кани Нильсен, Педер В. Агер Байгалай фондын гүйлтаар байгаали хамгаалгын асуудалнуудаар лекцинүүдые уншаха.

* * *

«Буряадай залуушуул» газетэдэ соносхол үгэхэеэ бү мартагты!».

Зохидоор үгтэһэн соносхолой түлөө бага түлбэри түлэхэт. Үшөө тиихэдэ захилнуудыетнай богони болзор соо дүүргэхэбди.

Манай телефон: 2-34-41.

Соелдо эрхэ сүлөө!

Байгша оной июниин 28-да таба минутын туршада бүхы орон доторнай зүжэг нааданууд, концертнүүд, кинофильмнүүд таһалдуулагдаһан байна. Творческо союзуудай шиидхэбэреэр үнгэргэгдэһэн энэ ябуулга ороной үргэн олонитын анхарал хандуулаа. Манай ВСГИК-гай соёл гэгээрэлэй хүдэлмэриин факультедэй студентнүүдшье энэ ябуулгын хажуу тээ үлөөгүй. Институт дүүргэһэн Александр Овсянкин түрүүтэй бүлэг студентнүүд Революциин талмай дээрэ сугларал. «Соёл культурада эрхэ сүлөө!!!» гэһэн плакадуудые тэдэ баринхай ябаа. Значогуудай орондо тэдэнэй энгэртэ асууһан тэмдэгүүд зурагданхай.

Республика доторнай соёл культура доройтонги байдалда оршонхой гэжэ студентнүүд тэмдэглээ. Дэлгүүрэй харилсаан, ажахын тоосоон гэхэ мэтэ соёл культурые бүришье доройтуулна гэжэ тэмдэглэлтэй.

Дмитрий АЛТАЕВ.
Авторай фото.

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 5. Арифметическое действие. 8. Геотектонический процесс. 11. Особым образом приготовленный фарш. 12. Город на восточном побережье Онежского озера. 13. Поплавок на якоре, служащий для указания опасных мест на пути следования судна. 16. Непрочная быстропроходящая популярность. 17. Советский кинорежиссер. 18. Наука о языке. 19. Русский юрист, академик. 20. Место стоянки и ремонта локомотивов. 21. Плотницкий инструмент. 24. Музыкально-поэтическое произведение. 26. Брат мужа. 27. Защита конструкций зданий и сооружений от воздействия воды. 28. Вещество, указывающее конец химической реакции изменением цвета или образованием осадка.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Небольшой предмет, носимый суеверными людьми на теле, как колдовское средство, якобы предохраняющее от болезни, ран и т. п. 2. Артиллерийское орудие навесной стрельбы. 3. Сорт винограда. 4. Типографический шрифт. 6. Сосредоточение руководства или управления в одном месте. 7. Плодоносящая дальневосточная лиана. 9. Певчая птица. 10. Чувствительный элемент в устройствах для измерения температуры. 13. Резная планка для обрамления карнизов, рамок картин. 14. Персонаж романа Джованьоли «Спартак». 15. Чистый доход за вычетом всех расходов. 22. Древнегреческий поэт. 23. Прохладительный напиток. 25. Излучатель звуковых волн большой интенсивности. 26. Повесть Л. Н. Толстого.

ИЮЛИИН 14-ДЭ ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 5. Плато. 8. Визит. 9. Анфас. 10. Табло. 12. Завод. 13. Проходчик. 16. Цехин. 17. Фенолог. 19. Насадка. 20. «Война». 23. Генератор. 26. Борец. 27. Комод. 28. Якуты. 29. Жетон. 30. Элита.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Алтай. 2. Столп. 3. Бивак. 4. Лимон. 6. Сноха. 7. Чаадаев. 11. Ординарец. 12. Зимородок. 14. Редан. 15. Домна. 18. Уклейка. 21. Мачта. 22. Хорей. 23. Герой. 24. Рояль. 25. Шорты.

КРОССВОРД

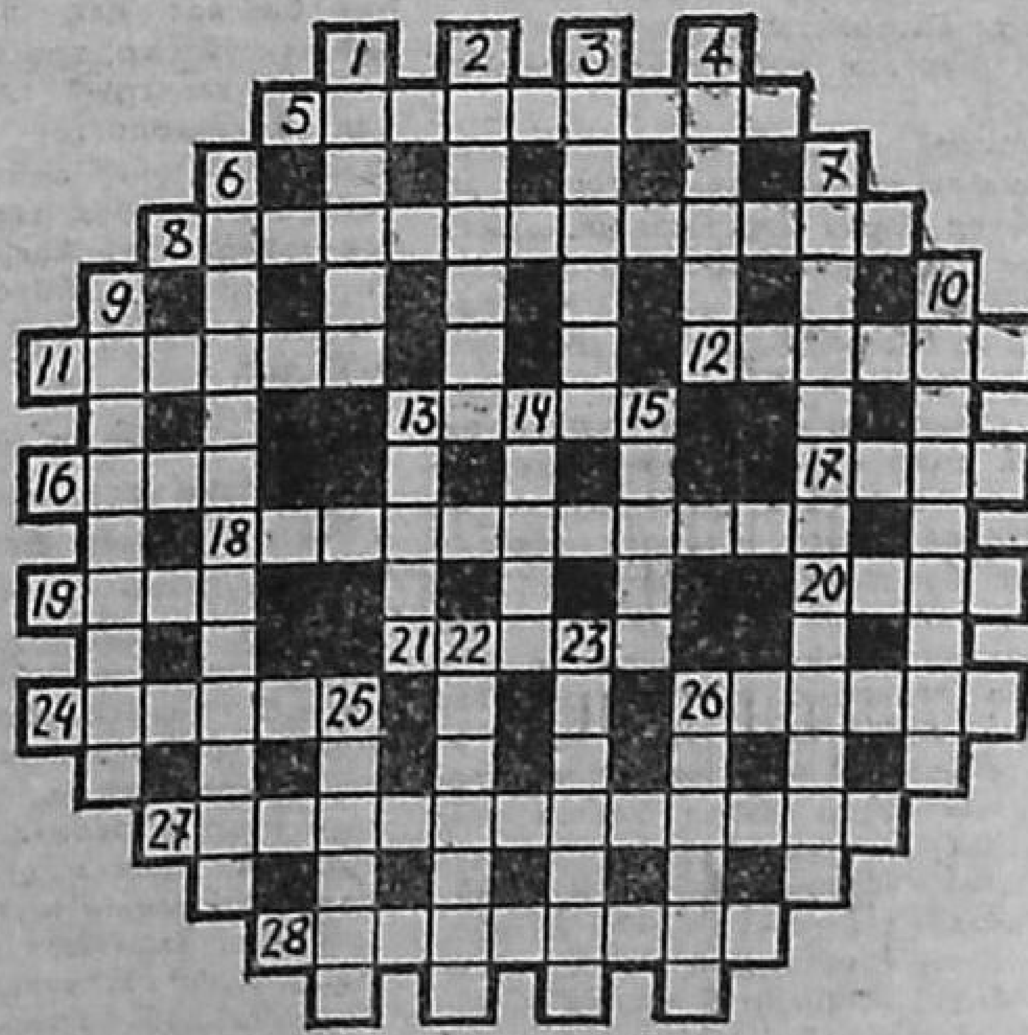

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический—2-43-23, социально-экономических проблем—2-43-23, писем и образования, переводов—2-40-57, корректорская—2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-00454.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.